

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Frederiksborg lærde Skole

i Juli 1849.

Kjøbenhavn.

Indbydelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Frederiksborg lærde Skole

i Juli 1849.

-
- I. Lærebog i den evangelisk-christelige Religion af L. de Michelsen, Adjunct. 1ste Hefte.
 - II. Skolesterretninger for Skoleaaret 1848—1849 af Dr. Glemmer, Professor og Skolens Rector.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. C. Scharling.

Lærebog

i

den evangelisk-kristelige Religion,

første Hefte,

af

L. de Michelien,
Adjunkt.

Forord.

Nærværende Prøve af en Lærebog i den evangelisk-kristelige Religion skal Forf. tillade sig at ledsage med nogle Bemærkninger.

Som Lærer i Religion ved denne Skole har Savnet af en brugbar Lærebog for de høiere Classer været mig meget føleligt. Om endel af det, der kunde indvendes mod den her tidligere, og tildeels endnu, brugte Bog har jeg i et par Aar siden herfra udgivet Program havt Leilighed til at gjøre nogle Bemærkninger. Da jeg mere og mere følte mig ude af Stand til med Held og Lyst at benytte denne Bog, har jeg i de to sidste Aar tildeels hjulpet mig med at dictere Paragrapher, som da ere blevene lagte til Grund for den mundtlige Gennemgang og den følgende Examination. Det er endel af det paa denne Maade fremstaende Arbeide, som gjenemført og noget udvidet herved forelægges Saglyndige til Bedømmelse.

Om den almindelige Plan for dette Arbeide anseer jeg det for mindre nødvendigt at udtale mig, da den her meddeelte Prøve vel tør antages at være af et tilstrækkeligt Omfang, til at en Dom over Anlægget og Planens Hæelhed derpaa kan begrundes. Det er derfor navnlig nogle Enkeltheder, paa hvilke jeg rustet at henlede deres Opmærksomhed, som kunne være competente Dommere i Sagen.

Angaaende Valget af hvad der skal medtages ville Meiningerne findes meget deelte. Ikke blot ville Noget ansee det for overflødig at omtale Udskiligt, som Andre ikke gierne ville savne; men Noget vil En maaskee have overladt den mundtlige Forklaring, medens en Anden vil have det særskilt bemærket i

Bogen. Ligesaa vanskeligt som det ofte er at blive enig med sig selv om, hvad man vil medtage eller udelade, ligesaa umuligt er det i denne Henseende at gjøre Alle tilpas; og Spørgsmaalet vil ikke sjelden reducere sig til en Smags sag, hvorom der som bekjendt ikke kan disputeres. Færdeleshed vil man maaskee finde det urigtigt, at en kirkehistorisk Indledning er medtagen, eller at den er medtagen netop i den Form og det Omfang, som det her i Proven er skeet. Men jeg har optaget den i den Erkjendelse, at Underviisningen i Religion i de høiere Classer ikke kan undgaae ved mange Leiligheder at komme ind paa et historisk Gebeet, og at det derfor er rigtigst paa eet Sted at give en samlet Dversigt over Saameget af Kirkehistorien, som er nødvendigt. Paa denne Dversigt kan man da senere ved given Leilighed støtte sig. At Noget maaskee er forbigaaet, som burde findes, og Noget optaget, som kunde undværes, vil jeg være meget villig til at indrømme; men da jeg ikke kan tænke mig den historiske Deel af Indledningen, ligesaa lidt som noget andet Stykke af Bogen, benyttet uden omhyggelig mundtlig Udvikling fra Læreren Side, bliver Spørgsmaalet om det trykte Quantum maaskee mindre betydende, saalænge ikke noget Væsentligt findes udeladt. I Fremstillingen af de historiske Forhold og Facta har jeg i mange Tilfælde meget nøie kunnet følge M. Wørl Hansens populære Kirkehistorie, hvilket jeg troer her udtryffeligt at burde bemærke.

Angaaende nogle Punkter af den meddeelte Prøve maa jeg tilføje, at jeg ikke i den Grad har kunnet frigjøre mig for Paavirkning af fremmed Autoritet, at jeg allevegne har kunnet udelade, hvad jeg egentlig ansaae for unødvendigt, men hvad det nu engang er blevet Skik at medtage. Dette gjælder navnlig om Revisionerne for de hellige Skrifters Authenti og deres Forsfatteres Ariopisti. Ligesaa stor Betydning som deslige Undersegelser have for den theologiske Videnskab, ligesaa lidt betyde de i Grunden, naar de kun kunne meddeles i deres Re-

sultater, uden at den Bei kan oplyses, ad hvilken Resultaterne ere fremkomne. For dog at give Fremstillingen deraf nogen Betydning har jeg stræbt at gjøre Beviisførelsen saa fuldstændig, som det var muligt, og jeg har i denne Henseende benyttet P. C. Müllers christelige Apologetik, hvor vel Alt findes sagt om denne Gjenstand, hvad der populært lader sig sige. Et andet Punkt som jeg hellere havde udeladt, er den hele Beviisførelse for Guds Tilværelse, der forekommer mig lidt besynderlig midt i en Bog, hvor Troen paa Guds Tilværelse bestandig forudsættes.

Man finder i vore Lærebøger stadig den Skik til enhver Paragraph at føie en eller flere Anmærkninger, hvori Rigtigheden af en eller anden Kundskab, eller de gode Følger af en eller anden Dyd, eller de skadelige Følger af en eller anden Last udførligen fremsættes og bevises. Denne Maade at indstærpe Moralens paa forekommer mig ligesaa kjedelig som overflødig, navnlig i en Lærebog, der er beregnet paa de høiere Classer, hvor Disciplene altsaa allerede have gennemgaaet et Cursus i Religion og i Regelen ere confirmerede. Jeg har derfor slaaet en Streg over alle deslige Bemærkninger, som Læreren mundtlig kan gøre, eller med Letthed lede Disciplene til selv at gjøre.

Med Hensyn til de anførte Skriftsteder skal jeg gjøre den Bemærkning, at jeg kun har optaget saamange, som jeg ansaae for nødvendige til at oplyse det i Paragraphen eller Anmærkningen udviklede, og at jeg ikke, saaledes som det i flere Lærebøger synes at være skeet, har samlet endeel omtrent eensbetydende Skriftsteder, ligesom forat der skulde være Noget at vælge iblandt. Iøvrigt vil Enhver indrømme mig, at Valget af de meest passende Bibelsprog ofte er særdeles vanskeligt, især da mange af dem tabe meget af deres Betydning ved at udvides af deres Forbindelse og Sammenhæng. Derksom Bibellæsningen kunde drives i det Omfang, som det i en lærd Skole var ønskeligt, var det maaskee det Rigtigste i en Lære-

bog blot at benytte de Skriftsteder, som lode sig optage i Dertem, og da foreøvrigt veilede Disciplene til i Bibelen selv at eftersege *dicta probantia*. — Af de apokryphiske Bøger har jeg optaget nogle Steder, men, som Læseren vil see, aldrig for derpaa at støtte noget egentligt Beviis.

Under Udarbejdelsen af denne Prøve har jeg stræbt at benytte, hvad Godt jeg andetsteds kunde finde; den theologiske Læser vil finde Spor deraf. Jeg har ligesaa lidt efterstræbt en Originalitet, der i et Arbejde af denne Natur er af tvivlsomt Værd, som jeg har skyet at gaae min egen Vej og bruge mine egne Ord, hvor jeg efter min bedste Overbeviisning fandt det nødvendigt. Hvorvidt jeg iøvrigt hermed, som i det Hele taget med dette Arbejde, har været heldig eller uheldig, maae Andre bedømme.

Enhver Sagkyndig og navnlig ogsaa mine Colleger ved de øvrige lærde Skoler vil jeg være særdeles takskyldig for enhver Bedømmelse af dette Prøvehefte, eller Bemærkning derom, som enten offentlig eller privat maatte blive mig tilsiilet, og som jeg med al Samvittighedsfuldhed skal overveie og benytte, dersom dette Arbejde engang skulde udfomme fuldstændigt, hvad der kun vil see, dersom intet Bedre inden den Tid gjør det overflødig.

Frederiksborg den 6 Juli 1849.

Forsfatteren.

Indledning.

A. Religion.

§ 1.

Religion er Menneskets Bevidsthed om høiere Væsners Tilværelse og Forhold til Verden. I denne almindelige Betydning omfatter Ordet ogsaa alle de hedenste Religioner; men naar vi tale om den sande Religion, forstaae vi derved den ved Guds Aabenbaring meddeelte, i den hellige Skrift nedlagte, i Kirken bevarede Kundskab om Gud og hans Villie. Den sande Religion er derfor ikke en blot Lære, som Mennesket efter kortere eller længere Tid kan fuldkommen have tilegnet sig; men den er ogsaa et Liv og en Fordring til Mennesket. Derfor skjelner man mellem theoretisk og practisk Religion.

Rom. 11, 36: Af ham og ved ham og til ham ere alle Ting; ham vare Være i Evighed!

Anm. 1. Det er en naturlig Trang for Menneskene at have Religion; men den, hvortil de kunne komme ved Betragtningen af deres eget aandelige Væsen (Samvittigheden) eller af Naturen omkring dem, kan ikke indeholde Sandheden reen og fuldstændig, da hverken Samvittigheden eller Naturen i og for sig ere ufeilbare Veiledere, men ligesaaavel kunne lede Menneskenes Tanker paa en urigtig Vej, som paa den rette. En

saadan Religion, som er begrundet i Menneskenes egne Betragtninger og Slutninger, kaldes naturlig Religion, og bærer allerede i sin Oprindelse Beviset for sin Upaalidelighed og Utilstrækkelighed.

Ann. 2. I Modsetning til de forskjellige ufuldkomne naturlige Religioner kalde vi den fuldkomne Religion den aabenbarede, fordi den af Gud selv umiddelbart er bleven Menneskene meddeelt, saa at den har den høieste Sandhed og Gyldighed. Al naturlig Religion er middelbart meddeelt af Gud, idet deels den religiøse Trang af ham er nedlagt i Menneskets Sjæl, og deels Naturen og Samvittigheden kun kunne vidne om Gud, fordi han ogsaa derigennem vil aabenbare sig. Men først hvor Mennesket skuer Alting i Aabenbaringens Lys, faaer ogsaa Guds middelbare Vidnesbyrd sin rette Betydning og Opfattelse.

§ 2.

De Religioner, som ere byggede alene paa et naturligt Grundlag, kaldes hedenske. Det fælles Særkende for dem er deres Sammenblanding af det Guddommelige og Naturlige (Pantheisme). Idet de dernæst betragte de enkelte Naturkræfter og Phænomener som Itrinnger af selvstændige guddommelige Væsener, fremkommer Polytheismen, Fleerguderiet, der deels forstyrrer det rette Begreb om Gud ved at dele det Udelelige, deels fremkalder et falsk Pligtbegreb og en usand Moral.

Ann. 1. Da de hedenske Religioner ere fremgaaede af Naturbetragtninger, antage de en forskjellig Charakter hos de forskjellige Folk efter disses Giendommelighed og den dem omgivende Natur. De ere derfor Folkereligioner, og man kan sige, at Hedningerne danne sig Guder i deres eget Billede.

Ann. 2. I nogle hedenske Religioner ansaaes Striden mellem det Gode og Onde her i Verden begrundet i en evig Strid mellem det høieste gode og det høieste onde Væsen. Efter

denne Lære, som kaldes **Dualisme**, gives der altsaa to høieste, lige mægtige, men mod hinanden fjendtlige Væsener.

Rom. 1, 22, 23: Der de sagde sig at være vise, bleve de Daarere, og forvendte den uforfrankelige Guds Herlighed til Lighed med et forfrankeligt Menneskes og Fugles og firføddede Dyr's og Ormes Vilde.

§ 3.

Ved en Række af Aabenbaringer, lempede efter Menneskenes Fattig-Tynde og Modtagelighed, forberedede Gud Aabenbaringen af den fuldkomne Sandhed i Christo Jesu; og Tøderne vare det Folk, der skulde bevare Sandheden og Forventningen midt i det hedenste Mørke. I to Hovedpunkter adskiller Jødedommen sig derfor fra Hedenskabet: Troen paa een Gud (**Monothéisme**) og paa den forjættede Frelser. I Loven, hvis Hellighed indskærpedes ved den theokratiske Forfatning, havde Gud kundgjort Folket sin Villie; Propheterne vaagede over Lovens Overholdelse og aabnede Folkets Blif for Fremtidens Forjættelser.

Anm. I Jedefolkets særegne Bestemmelse som „Guds udvalgte Folk“ ligger tillige Grunden til den i Loven befalede strænge Adskillelse fra andre Folk, hvilket rigtignok undertiden udartede til Nationalfolktid og Ringeagt for andre Nationer.

§ 4.

Som den fuldkomne Religion er **Christendommen** Fuldbendelsen af Guds Aabenbaring, og givne ikke ved noget Menneske eller nogen anden Skabning, men ved Guds eenbaarne Son, Jesus Christus. Medens de forskjellige hedenste Religioner og Jødedommen tilhøre bestemte Nationer og bestemte Tider, henvender Christendommen som den fuldkomne aandelige Religion sig til alle Tider og Folk (**Universalisme**), og tilfredsstillter den religiøse Trang ved at føre Erkjendelsen fremad til Sandhed, Følelsen til Kjær-

lighed, Villien til Frihed. Saaledes bliver den i fuldste Betydning ei blot en Lære, men et Liv og en Fordring.

Joh. 8, 32: I skulle kjende Sandheden, og Sandheden skal gjøre eder frie.

1 Joh. 4, 16: Gud er Kjærlighed, og hvo som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham.

Anm. Den muhamedanske Religion, stiftet af Araberen Muhamed i Begyndelsen af det syvende christelige Aarhundrede, er begrundet i jødiske og christelige Sandheder, blandede med en glødende orientalsk Phantasies yppige Billeder og sandfelige Forestillinger. Den anerkjender baade Jødedommen og Christendommen, men som ufuldkomne Aabenbaringer; den sande og fuldkomne Aabenbaring er given ved Muhamed og indeholdes i Koranen. Lærens Hovedsum er, at Gud er een, og Muhamed er hans Prophet; Skjæbuen er uforanderlig og forudbestemt (Prædestination); Allahs hellige Magt tilintetgjør den menneskelige Frihed; og Paradisets sandfelige Glæder vente de Fromme.

§ 5.

Det sande Beviis for den christelige Læres Guddommelighed er Læren selv, dens Aandelighed, Hellighed og Kraft til at beherske og besjæle Mennesket, hvorfor ogsaa Paulus — Rom 1, 16 — kalder Jesu Evangelium „en Guds Kraft til Saliggjørelse for hver den, som troer.“ Dette kalde vi det indvortes Beviis. Men Jesus henviser tillige de Tvivlende til udvortes Beviser, hentede fra Propheternes Forudsigelser, Johannes den Døbers Vidnesbyrd og fra hans egne Gjerninger.

Joh. 7, 16, 17: Jesus sagde: Min Lærdom er ikke min, men hans, som mig udsendte. Derfor Nogen vil gjøre hans Villie, skal han kjende, om Lærdommen er af Gud, eller jeg taler af mig selv.

Anm. 1. Naar Jesus selv erklærer sig for Guds Søn og Menneskenes Frelser, da er dette Vidnesbyrd sandt og troværdigt, fordi Guds Vidnesbyrd altid ledsagede ham i hans

Gjæringer og i de underfulde Begivenheder, som aabenbarede hans Samfund med Faderen; f. Ex. ved hans Fødsel, Daab, Forklarelse paa Bjerget, Korsfæstelse, Opstandelse og Himselfart.

Job. 8, 18: Jeg er den, som vidner om mig, og Faderen som sendte mig, vidner om mig.

Anm. 2. Et vigtigt og uigjendriveligt Beviis for Christi Læres Guddommelighed have vi endvidere i Kirkens Historie, der viser os Christendommen som en hellig, af Tiderne usvækket, Menneskeslægten forædlende Magt. Sædelighed og Cultur, Dplysning og Humanitet kunne alene trives, hoor Christendommen hersker; dens Aand gjennemtrænger alle Forhold og giver saavel Familielivet som det borgerlige Samfundsliv et ædlere og høiere Præg.

B. Den hellige Skrift.

§ 6.

Forat de af Gud aabenbarede Sandheder ikke skulde i Tidernes Løb forvandskes og glemmes, og forat Menneskene altid umiddelbart og af en sikker Kilde kunde øse deres Kundskab om Religionen, har Gud sørget for, at de hellige Mænd, som forkyndte ham og hans Villie, nedlagde deres Forkyndelse i Skrifter (*Bibelen af τα βιβλια*), der kaldes hellige saavel paa Grund af deres Oprindelse, som Indhold og Hensigt. Gjennem de hellige Skrifter taler Gud bestandig til alle Slægter, og de kaldes derfor ogsaa Guds Ord.

Anm. Med Hensyn til sin Oprindelse kaldes Skriften hellig, fordi de Mænd, der have skrevet den, dreves af den Helligaand, d. e., vare af Gud inspirerede, saa at de kunde nedskrive hans Ord useilbart, tydeligt og fuldstændigt.

§ 7.

Med Hensyn til Affattelsestiden dele vi den hellige Skrift i

det gamle og det nye Testament. Det første er affattet af **Propheter**, d. e., Mænd, som udrustede med Guds Visdom og Kraft fremtraadte blandt Jøderne som Guds Sendebud og hans Villies Forkyndere; det andet er affattet af **Evangelister**, d. e., Mænd, som have nedskrevet en Beretning om Jesu Liv (et Evangelium eller en Evangeliebog), og af **Apostle**, d. e., Jesu egne, af ham selv udvalgte Disciple, som efter hans Himmelfart drog om for at forkynde hans Lære, og som tildeels nedlagde den i Breve og Skrivelser til christelige Menigheder eller Mænd. To af Evangelisterne (Matthæus og Johannes) vare Apostle; de tvende andre vare Disciple af Jesu Apostle (Marcus en Discipel af Simon Petrus, og Lucas af Paulus).

Ann. 1. Ordet Testament (testamentum) er en mindre rigtig Oversættelse af det græske *διαθήκη*, der betyder en Pagt eller et Forbund. Det gamle og nye Testament betyder altsaa den gamle (mosaiske) og den nye (christelige) Pagt mellem Gud og Menneskene. Iovrigt passer Ordet Pagt egentlig kun paa det gamle Testament, da Jøderne forestillede sig Forholdet til Gud næsten som et juridisk Contractsforhold: naar de opfyldte Loven, kunde de fordrø visse guddommelige Lofsters Opfyldelse, f. Ex. Besiddelsen af det hellige Land, Seier over deres Fjender o. s. v.; og paa den anden Side var der med Overtrædelsen af Loven forbundet visse positive Straffe, f. Ex. Undertrykkelse af Fjender, Vortførelse til et fremmed Land o. s. v.

Ann. 2. I Gjærningen beviste de hellige Mænd deres Sendelse ved Mirakler eller Undergjærninger, der vidnede om, at Guds Almagt stod dem bi, ligesom deres Forudsigelser af tilkommende Begivenheder vidne om deres inderlige Forhold til den Alvidende.

§ 8.

Det gamle Testament indeholder Beretningen om Guds Aabenbaring til Jøderne, og om dette Folks

verlende Skjæbner. Den guddommelige Aabenbaring er deels Loven, deels Forjættelsen. Loven er Kundgjørelsen af Guds hellige Villie, givne ved Moses og omfattende saavel Moralloyen som Ceremoniloven. Forjættelsen har Kristus, Messias til Gjenstand og er givne ved Propheterne.

Ann. 1. Til det gamle Testaments hellige Skrifter, der ere affattede i det hebraiske Sprog, findes et Auhang af Skrifter, der ikke ere hellige eller affattede af Propheter, men skrevne i det græske Sprog i de sidste Aarhundreder før Christi Fødsel. De kaldes de apokryphiske Bøger i Modstæring til de egentlig hellige Skrifter, som kaldes kanoniske.

De kanoniske Skrifter have deres Navn af *κάνων*, en Regel, Rettejnor, Fortegnelse, fordi de Stykker, som offentlig forelæstes og forklarede i Synagogerne, valgtes af disse Skrifter. De apokryphiske Bøger have deres Navne af *ἀπόκρυφος*, skjult, fordi de ikke offentlig forelæstes og derfor vare ubekjendte for Folket.

Ann. 2. De kanoniske Bøgers Betydning for de Christne er begrundet i Bøgenes guddommelige Oprindelse og Indhold. De vise os Guds Forsyns Styrelse i Fødernes Skjæbne til Forberedelse af den fuldkomne Aabenbaring, og de indeholde den samme Moralloy, som Kristus bekræfter, og hvis aandelige Betydning han ofte udhæver.

Matth. 5, 17: Mener ikke, at jeg er kommen at opløse Loven og Propheterne; jeg er ikke kommen at opløse, men at fuldkomme.

2 Tim. 3, 16: Den ganske Skrift er indblæst af Gud (*θεόπνευστος*).

Ann. 3. Det gamle Testaments Kanon er rimeligviis samlet og bragt i den Form, hvori vi have den, af Esras og Nehemias; Kristus og Apostlene omtale ofte denne Samling og benævne den i Almindelighed efter Hovedstykkerne: „Loven og Propheterne.“

Ann. 4. De apokryphiske Skrifters Betydning er naturligviis langt ringere, end de kanoniske. Men de ere dog vig-

tige deels i historisk Henseende, deels fordi de danne Overgangen fra det gamle Testaments Sprog til det nye.

§ 9.

Det nye Testament indeholder Beretningen om Guds Aabenbarings Fuldbendelse i Christo Jesu, og om den christelige Kirkes Stiftelse og første Tilstand. Det indeholder Lov og Evangelium. Loven, som udtaler Guds Fordring til Mennesket og minder om Guds Hellighed og Retfærdighed, er en aandelig Lov, idet Dpfsyftelsen deraf er betinget af det Sindelag, med hvilket de ydre Gjerninger fuldbyrdes; Evangeliet tilfiger de Troende Guds Naade, Syndernes Forladelse og Kraft til Lovens Dpfsyftelse.

Ann. 1. Hvorledes den i det gamle Testament meddeelte Lov er fuldstændiggjort og forklaret i det nye Testaments, indlyser deraf, at medens Lovens Hovedsum for Jøderne var de ti Bud, der fornemmelig udtale sig befalende og forbydende om Tale og Gjerninger, er Christi Lovs Hovedsum de to store Bud: Kjærlighed til Gud og Næsten (Matth. 22, 37—40).

Ann. 2. Det nye Testaments Evangelium er det store Under om Synderes Frelse ved Guds Naade, der forudsiges i det gamle Testaments prophetiske Forjættelser. I Forjættelserne tales i dunkle og dybe Udtryk om den kommende Frelser; i Evangeliet tales med Glædens og Lovprisningens Tunge om den Frelser, som er kommen og har fuldbyrdet sit Værk.

Ann. 3. Alle de Skrifter, som det nye Testament indeholder, ere kanoniske, hellige og guddommelige. Naar der tales om apokryphiske Skrifter, henhørende til det nye Testaments Tid, forstaaes derved falske, uægte Skrifter, som deres Forfattere have søgt at udgive for hellige ved at lade dem udgaae under Apostles og Disciples Navne. Saaledes have falske Evangelier, Breve og Aabenbaringer, som ved deres Indhold strax røbe deres Uæghed.

Ann. 4. Da det nye Testaments Skrifter ere affattede af forskjellige Mænd, paa forskjellige Steder og til forskjellige Menigheder og Personer, vare de i Begyndelsen adspredte. Men Kirken indsaæ snart Vigtigheden af at have en ægte og af Alle anerkjendt Samling af hellige Skrifter, og saaledes opstod det nye Testaments Kanon efter adskillige Stridigheder, under hvilke de uægte (apokryphiske) Skrifter, der i Begyndelsen vare medtagne, efterhaanden udstødtes. Denne Kanon eller Skriftsamling vedtoges endelig som almeengyldig for den christelige Kirke paa Synoderne i Laodicea (c. 360) og Carthago (397).

§ 10.

For at overbevise sig om Paalideligheden af de hellige Skrifters Meddelelse af Aabenbaringen, har man anstillet forskjellige Undersøgelser, der tilfulde have godtgjort saavel Forfatternes Ariopisti eller Troværdighed, som Skrifternes Authenti eller Ægthed og Integritet eller uforvandskede Tilstand.

Forfatternes Ariopisti beroer paa deres Duelighed til at kunne, og deres Medelighed til at ville fortælle Sandheden. Deres Duelighed (Dexteritet) indsees deraf, at de enten selv have været Dievidner til hvad de fortælle, eller modtaget deres Kundskab af Dievidner. Deres Medelighed (Sinceritet) indlyser deels deraf, at Jesus selv havde udvalgt dem til sine Ledfagere og sit Livs og sin Læres Forsyndere, deels deraf, at deres hele Fremstilling bærer det umiskjendelige Præg af Sandhed og Oprigtighed uden Smiøkke eller Udpyntelse, ligesom de uden Besmykkelse fortælle deres egne Feil.

Skrifternes Authenti bevises af alle Tiders samstemmende Vidnesbyrd. Ikke blot ere Skrifterne fra de ældste Tider antagne og anseete for hellige blandt Christne; men

selv Christendommens ældste Modstandere, som skreve mod den nye Lære, vovede aldrig at drage Skrifternes Authentici i Tvivl. Desuden er Sproget og Fremstillingen netop saadan, som den ifølge Forfatterens Levetid, Følkeskæb og Dannelse maatte være. Sproget er det græske, men blandet med hebraiske Ord og Bendinger, som det maatte være hos ulærde palæstinensiske Jøder. Deres historiske Beretninger ere affattede i en ganske anden Månd, end den, vi finde hos Romernes eller Grækerne's Historiefriivere, som udmærke sig ved udførlige Characterfildringer, pragmatisk Behandling og rhetorisk Kunst. I det nye Testaments historiske Skrifter findes intet Saadant, derimod bedømmes det Vidværdige stedse fra et palæstinensisk Synspunkt; de hellige jødiske Skrifter ere bestandig tilstede for Forfatterens Tanke. Fremdeles udmærke de sig ved en historisk og geographisk Nøiagtighed saavel i det Store, som i det Smaa; jødiske Tilstande og Forhold skildres netop saaledes, som de vare kort for Folkets Adspjittelse; og den simple og fordringsløse Fortællings Tone er bestandig Dievidnets, der føler sig overbevist om, at Andre maae troe, hvad han selv har seet og oplevet; ofte angiver Fortælleren de mindste Omstændigheder, der have gjort Indtryk paa ham, medens han forbigaaer Meget, som den fra Skuepladsen fjernede Læser kunde ønske Dplysning om.

Skrifterne give saaledes i deres Form og Indhold det stærkeste Beviis for deres egen Egtthed.

Man kunde endnu spørge, om disse Skrifter ikke i Tidernes Løb ved Tilfætninger og Forandringer ere blevne forvandskede, saa at de ikke længere kunne siges at indeholde den aabenbarede Sandhed. Man maa altsaa endnu godtgjøre deres Integritet.

De dyristelige hellige Skrifter udbredtes hurtig og brugtes

i Menighedernes Forsamlinger; saaledes blev deres Indhold hurtig bekendt og var derfor desto mindre udsat for Forfalskning. Imod Secter og Branglærere, der ofte havde uægte Skrifter, forsvarede man sig ved at støtte sig paa den ægte Text, for hvis Bevarelse man derfor var meget omhyggelig. Endvidere har man allerede fra Slutningen af det andet Aarhundrede gamle Oversættelser, som vise Umuligheden af, at Texten i de følgende Aarhundreder kan være bleven forvandsket. Et vigtigt Beviis er ogsaa Kirkesædrenes Citater og mange gamle Haandskrifter.

Vel findes mange forskjellige Væsemaader (Variantter); men de angaae fordetmeste kun enkelte Ord, som ikke væsentlig forandre Meningen, og de kunne ikke give Anledning til nogen falsk Være.

Medens næsten alle andre Religioners hellige Bøger ere forfattede i en forhistorisk Tid, saa at ingen Undersøgelse angaaende deres Ægthed og Paalidelighed kan anstilles, kan man saaledes med stor Sikkerhed om de christelige hellige Skrifter bevise, baade at deres Forfattere fortjene Tillid, og at Bøgerne selv ere ægte og komne uforfalskede til os.

§ 11.

Som den eneste fuldgylldige og rene Kilde, hvoraf Kundskab til Guds Aabenbaring kan oses, er den hellige Skrift den eneste Regel og Kette snor for christelig Lære og christeligt Liv. Men da ved forskellige Fortolkninger afvigende Lærdomme ere bleve uddragne af Skriften, har Kirken til forskellige Tider udtalt sin Troesbekendelse i symboliske Bøger. Af disse Symboler kaldes nogle almindelige (oecumeniske), fordi de antages af hele Kirken; andre derimod kaldes særegne (particulære), fordi de kun antages af enkelte Troessamfund. Saaledes have de græske, romerske

katholske og protestantiske Kirker deres særegne Symboler; nogle Skrifter ere kun symbolske for en enkelt Sect, som Dvæfere, Baptister eller andre.

Disse menneskelige Skrifters Gyldighed er naturligviis ikke uafhængig af Bibelen, men berover netop paa deres Overeensstemmelse med den.

Ann. 1. De occumeniske Symboler ere: 1) det apostoliske Symbolum, saakaldet, fordi det, om end ikke affattet af Apostlene selv, dog hidrører fra Kirkens ældste Tid. I sine tre Artikler indeholder det den kristelige Lære om Gud som Fader, Søn og Mand, eller som Skaber, Forløser og Helliggjører; — 2) det nicæno=constantinopolitanske, udstedt af de almindelige Synoder i Nicæa (325) og Constantinopel (381), for i Modsetning til opstaaede Branglærere at udtale Kirkens Lære om den treenige Gud og om Jesu Forhold til Faderen; — 3) det athanasianske, saaledes kaldet efter Biskop Athanasius i Alexandrien, der ligeledes i det fjerde Aarhundrede forsvarede den sande Lære om Faderen, Sønnen og Manden.

Ann. 2. Særegne Symboler for den danske Kirke ere: 1) Luthers lille Katechismus, udgivet 1529 til Beileddning ved Underviisning i Christendom, og indeholdende de 10 Bud, det apostoliske Symbolum, Fadervor, Daabens og Alterens Sacramente, med en kort Forklaring, affattet i Spørgsmaal og Svar; — og 2) den augsburgske Confession eller Troesbekjendelse, forfattet af Philip Melanchthon under Luthers Medvirkning, og oplæst paa den i Anledning af Religionsstridighederne i Tydskland sammenkaldte Rigsdag i Augsburg, den 25 Juni 1530. Den er stilet til Keiser Carl den Femte og bestaaer af to Afdelinger, af hvilke den første i 21 Artikler indeholder de vigtigste Troeslærdomme (articuli fidei præcipui), den anden i 7 Artikler (de abusibus) udhæver de Misbrug, som havde indfueget sig i den romersk=katholske Kirke, navnlig angaaende Nadveren sub una specie, Geistlighedens Coelibat, Messen, Trebigten, Fasteanordningen, Munkeløfterne og Geistlighedens Myndighed.

C. Den christelige Kirke.

§ 12.

Den christelige Kirke er Samsundet af dem, der besjælede af Guds Aand bekiende Jesum Christum som deres Herre og Frelser og bevare hans Ord og Indstiftelser. Kirkens Stiftelse og Opbeholdelse er derfor ikke et menneskeligt Værk, men Guds Gjerning ved hans Helligaand, og ligesaa vel som Christi Komme til Verden, et Under. Igjennem den Helligaand staaer Kirken i en evig og uoploselig Forbindelse med sit Hoved, Jesus Christus, hvis Forsættelser om Lærens Udbredelse og Seier over al Modstand opfyldes gjennem Tidernes Løb.

Eph. 3, 23: Kristus er Menighedens Hoved, og han er sit Lægemis Saliggjører.

Matth. 24, 35: Himmelen og Jorden skulle forgaae, men mine Ord skulle ingenlunde forgaae.

Anm. 1. Efter sit Væsen er Kirken som Guds Menighed (*ἐκκλησία*) paa Jorden een og almindelig (*καθολική*); men forskjellige Stridigheder mellem dens Medlemmer angaaende forskjellige Troeslærdomme have deelt den i flere Partier, der mindre rigtig kaldes Kirker (f. Ex. den romersk-katholske, lutheriske Kirke), hvorved da forstaaes Samsund, der have fælles Symboler eller dog fælles Mening angaaende omtvistede Spørgsmaal i Læren. Alle disse Samsund kunne have den christelige Sandhed til Salighed i sig, naar de have Troen paa den treenige Gud og Jesu Forjoning, og deres almeenchristelige Character viser sig deri, at de støtte sig paa den hellige Skrift og bekiende de oecumeniske Symboler.

§ 13.

I Apostlenes Gjæringer have vi en Beretning om Kirkens underfulde Stiftelse paa Pinfestesten, om Apostlenes, navnlig om Peters og Pauli Virksomhed til Lærens For-

kyndelse, samt om Kirkens Udbredelse og ældste Tilstand. De Christne betragtede hinanden som Brødre, og deelte Alt med hinanden i Nærlighed; i Forening med hinanden holdt de Nærlighedsmaaltider til Herrens Ihufommelse; ved frivillige Gaver sørgedes for de Fattige og Syge. Læren udbredtes først i Palæstina, dernæst ogsaa i Syrien, Lille-Asien, Macedonien, Grækenland og Italien. Christendommens Hovedsæde udenfor Palæstina var Antiochien, hvorfra Paulus gjorde tre store Missionsreiser, paa hvilke han stiftede mangfoldige Menigheder, med hvem han ved sine Breve vedligeholdt en nøie Forbindelse. Blandt de Mænd, der i Bibelen nævnes som Apostlenes trofaste Ledfagere og Disciple, mærkes Timotheus, Titus, Barnabas, Johannes Marcus, Lucas og Silas. Alle Jesu Apostle lede Døden for hans Navns Skyld; kun Johannes, den Discipel, „hvem Jesus elskede“ — Joh. 21, 20 — døde i en hoi Alderdom en naturlig Død i Ephesus, hvor han endnu paa det Sidste formanede Menigheden: „Børnlille, elsker hverandre!“

§ 14.

Da den christelige Kirke fremtraadte i Modsetning til Hedenskab og Jødedom, var Ordet om Kristus „Jøderne en Forargelse og Grækerne en Daarlighed“ — 1 Cor. 1, 23 —, og Kirken var i de første tre Aarhundreder efter sin Stiftelse underkastet mange Forfølgelser, under hvilke de Christne fik rig Anledning til at vise deres Troes Kraft i Udholdenhed og Standhaftighed. Forfølgelserne rensede Kirken for Mundchristne og forhindrede en skadelig Sammenblanding med Hedenskab og Jødedom. Mangfoldige Christne offrede som Martyrer Livet for den Korsfæstedes Navn; mange andre udstode haarde Lidelser og megen Bespottelse (Confessorer). Constantin den Store gav først de Christne

Religionsfrihed (312); senere antog han selv Læren, som der- ved blev Statsreligion i det romerske Rige. Hedningene bleve nu ofte forfulgte, og efterat Keiser Julian's Forsøg paa at tilintetgjøre Christendommen og reformere Hedenskabet var faldet sammen med hans Død, fandt dette sidste snart kun en Tilflugt i Landsbyer og affides Steder — *paganismus*.

Anm. Ikke blot med fysisk Magt kæmpede Hedenskabet mod Christendommen, der skulde blive dets Bane; mange Hedninge stræbte ogsaa med aandelige Vaaben at bekæmpe Læren, som de ansaae for Sværmeri og Ufornuft. Imod disse Angreb fremstode Christne som Lærens Forsvarere (*Apologeter*), saaledes Justinus Martyr, Tatian og Tertullian.

§ 15.

I de første Aarhundreder uddannede den christelige Kirke sin indre Forfatning og Bestyrelse overeensstemmende med de af Apostlene gjorde Indretninger. I Spidsen for Menighederne stode Biskopper (*ἐπίσκοποι*, Tilsynsmænd), og Ældste (*πρεσβύτεροι*); ved Gudstjenesten og Fattigforsørgelsen gif Diakoner (*διάκονοι*, Menighedstjenere) tilhaande. Af Biskopperne hævede efterhaanden især nogle enkelte Byers sig til fortrinlig Anseelse og kaldtes Patriarcher, saaledes i den østerlandste Kirke Biskopperne af Jerusalem, Antiochien, Alexandrien og Constantinopel, i den vesterlandste Kirke Biskoppen af Rom. Menighederne knyttedes til hinanden ved Kirkeforsamlinger (*Synoder*, *Concilier*), der afholdtes dels af en enkelt Provindses Biskopper og Ældste, dels af sammenkaldte Geistlige fra hele Kirken. Det Sidste var især Tilfældet, naar et Punkt af Kirkelæren skulde forsvares mod Kjætteres og Branglæreres Angreb.

Allerede i de første Aarhundreder var Læren fra flere Sider udsat for Forvandlinger. Saaledes fremstode Nogle,

som ikke fandt sig tilfredsstillede med Christendommens Enfold, men vilde forene den med dybsindige, af Hedenskabet laante Grublerier navnlig angaaende Skabelsen, det Dudes Dyrindelse, Forsoningen og det evige Liv. De kaldes Gnostikere (af *γνῶσις*), fordi de ansaae sig for de Eneste, som havde ret Begreb om den aandelige Christendom. Kirken ansaae dem for Branglærere og deres Indflydelse forsvandt snart. Et andet Parti, Manichæere, stiftedes af en Perser Mani, som havde antaget Christendommen, men blandede Meget af Zoroasters Religion dermed. Efter hans Lære var det Gode og det Onde evig adskilte, men i Verden sammenblandede Miger. For at skaffe det Gode Seier sendte Gud Christus, der egentlig kun var en Mand med et tilsyneladende Legeme; hans Lidelse var derfor heller ikke virkelig. Den Trøster, han havde lovet sine Disciple, og som skulde lære dem Alt, var nu Mani selv. Da den hellige Skrift ikke kunde forenes med hans Lære, erklærede han den for falsket af den onde Mand. Han deelte sine Tilhængere i de Fuldkomne, som ganske vare indviede i hans Lære og levede i streng Afholdenhed, og Tilhørerne, som endnu ikke vare værdige til den fulde Kundskab. Hans Lære fandt en kort Tid mange Tilhængere i Østerland og Afrika, men forsvandt i det sjette Aarhundrede.

§ 16.

Da Kirken havde faaet Fred for udvortes Fjender, fandt den No til nøiere at udvikle Læren og fremsille den i en bestemt Form. Dette skete gjennem mange Stridigheder, som satte Menighederne i stor Bevægelse. Ved Udviklingen af Treenighedslæren, som især beffæstigede den orientalske Kirke, fremskød Arius med den Paastand, at Christus var en Skabning, ringere end Gud. Arius blev affat, og det almindelige Kirkemøde i Nicæa 325 udtalte det som Kirkens Tro,

at Sønnen er af lige Væsen med Faderen. Da Arianerne, understøttede af Keiser Constantius, vedbleve deres Paaastand, fordømtes deres Lære atter paa den almindelige Kirkeforsamling i Constantinopel 381. Arius's dygtigste og ivrigste Modstander var Biskop Athanasius af Alexandrien, som for sin Ivers Skyld tilbragte 20 Aar i Landsflygtighed. I flere hundrede Aar bestod Arianismen blandt Gotther, Burgunder, Francker og Longobarde.

En anden Strid i Kirken fremkaldtes ved Nestorius, Patriarch i Constantinopel, der saaledes adskilte Christi guddommelige og menneskelige Natur, at han egentlig gjorde ham til to Personer. Jomfru Maria maatte derfor efter hans Mening ikke kaldes Guds Moder; thi Gud var usødt; hun havde kun født Mennesket Jesus. Paa den tredie almindelige Synode i Ephesus 431 fordømtes Nestorius og gik i Landsflygtighed. Hans Parti udgjør endnu en egen Kirke i Persien og Indien.

Kort efter opstode Monophysitterne med den Lære, at Christi guddommelige og menneskelige Natur vare saaledes sammenfæltede, at han kun havde een Natur (*μόνη φύσις*). Efter voldsomme Stridigheder med Nestorius's Parti sammenskaldtes ved den romerske Biskops, Leo den Stores, Mægling den fjerde almindelige Kirkeforsamling i Chalcedon (451), hvor den monophysitiske Lære forkastedes, og Kirken udtalte som sin Tro, at Christus har to Naturer, som hverken kunne adskilles eller sammenblandes. I Egypten, Armenien og Syrien bestaae endnu monophysitiske Menigheder. Betslægtede i Anskuelse med Monophysitterne vare Monotheletterne, som i det syvende Aarhundrede lærte, at Kristus kun havde en guddommelig, men ikke en menneskelig Villie.

Den vesterlandske Kirke deeltog kun lidet i de ovennævnte

Stridsspørgsmaal, men vaagede med Strænghed over Orden og Kirketugt. I Afrika opstod saaledes i det fjerde Aarhundrede et Parti, Donatister, som fordrede stræng udbortes Keenhed hos Kirkens Medlemmer og derfor vilde udelukke alle aabenbare Syndere for bestandig, og ikke optage de eensgang Strafaldne i Kirkens Skjod. Dette Spørgsmaal gav Anledning til en blodig Krig, efter hvis Dphør Partiet efterhaanden forsvandt.

En anden Strid, som bevægede den vesterlandste Kirke, var den pelagianiske. En britisk Munk Pelagius fremsatte nemlig den Lære, at der ingen Arvesynd gaves, og at Mennesket i sig selv uden Guds Bistand havde Kraft til at omvende sig og troe. Pelagius's ivrigste Modstander var den store Kirkefader Augustinus, Biskop i Hippo († 430), efter hvis Død Læren fordoimtes paa Kirkemødet i Ephesus 431.

§ 17.

Under Forfølgelserne havde mange Christne søgt Tilflugt i Ørkener og paa affides Steder; mange fromme Mænd droge sig frivillig tilbage fra Verden for ikke af den at bortdrages fra gudelig Betragtning. Dette Eneboerliv tillagde man snart stor Fortjenstlighed for Gud, og troede ved Legemets Spægelse og Mishandling at nærme Sjælen til Gud. I det fjerde Aarhundrede begyndte disse Eremiter i Ægypten at flytte sammen i Klostre (af claustrum) til fælles Dphygelse og Bestyrkelse. Denne Skik udbredte sig snart over Østerlandene og derfra til Vesterlandene. I Spidsen for et saadant Kloster stod en Abbed (abbas), og da ogsaa fromme Qvinder flyttede sammen til et saadant gudindviet Liv, opstod Nonneklostre med en Abbedisse i Spidsen. Den første egentlige Munkorden — Benedictinerordenen — stift-

tedes i Italien (529) af Benedict af Nurcia, som gav Ordensregler med Hensyn til den daglige Gudsdyrkelse og Gjerning, og affordrede Munkene ubrodelige Klosterløfter (*vota castitatis, paupertatis, obedientiae*). Da de høiere Geistlige stedse hyppigere valgtes blandt Munkene, begyndte nu Coelibatet at blive almindeligt ogsaa blandt Geistligheden.

Skjondt Munkewæsenet var fremgaaet af urigtige Forestillinger om Guds Fordringer til Mennesket og om detses Helliggjørelse, havde det dog især i den tidligere Middelalder særdeles gavnlige Følger. Munkene bevarede i Klostrene nogen Videnskabelighed, antog sig Ungdommens Undervisning og dreve fredelige Syssler, som Agerdyrkning og Haandværker. Saaledes opdyrkedes ofte store Strækninger, og hyppig anlagdes Bøer i Nærheden af Klostrene.

§ 18.

Medens Christendommen mere og mere udbredte sig mod Vest til de Barbarer, som til forskellige Tider trængte ind over det vestromerske Riges Grændser og endelig ødelagde det, led den et stort Afbræk ved Muhamedanismen (§ 4, Anm.), der efter at have ødelagt de christelige Provindser Egypten, Syrien og Nordafrika endog trængte over til Europa, hvor Vestgothernes Rige i Spanien tilintetgjordes af Islams Tilhængere. Mange Steder sluttede de af Kirken fordemte og forfulgte Partier sig til Christenhedens Tjender, der i Begyndelsen behandlede de Christne temmelig mildt, men snart næsten ganske tilintetgjorde Løren i de fleste af dem erobrede Lande.

Medens Muhamedanerne indtog christelige Provindser, skjæmpedes der blandt de Christne indbyrdes i Anledning af det Spørgsmaal, om Billeder af Kristus, Jomfru Maria, Martyrerne & s. v. maatte taales i Kirkerne eller ikke.

Denne Billedstrid var opstaaet af det Misbrug, der dreves med Billederne, da Mange endogsaa tilbade dem. I det niende Aarhundrede seirede endelig Billeddyrkelsens Venner i den græske Kirke, som endnu holder en aarlig Fest til Minde herom; den vesterlandste Kirke gif Middelveien ved at bestemme, at Billederne vel maatte taales i Kirkerne, men ikke tilbedes.

§ 19.

Den østerlandste og vesterlandste Kirke snerede sig imidlertid mere og mere fra hinanden i flere Lærdomme og Stikke, navnlig angaaende Nadveren, Tillæget „*alioque*“ i Symbolet, Fasten og Confirmationen. Hvad der gav denne Uenighed en bittere Character, var, at den romerske Biskop efterhaanden vidste at vinde et Slags Overherredomme over den vestlige Kirke, som Sanct Peters Efterfølger henførte han paa sig Christi Ord Matth. 16, 18: „Du er Petrus, og paa denne Klippe vil ieg bygge min Kirke.“ Dygtige romerske Biskopper vidste at skaffe den Mening Indgang, at de vare Kirkens øvrige Biskopper overordnede. Men Patriarcherne i Constantinopel og Alexandriaen paastode at være deres Lige-mænd og stode ofte i et spændt Forhold til Paven (papa), som den romerske Biskop nu fortrinnsviis kaldtes. Pavens Magt vorede og betryggetes, da han ved Pipin den Lilles og Carl den Stores Gaver kom i Besiddelse af verdslig Magt, og da han fremdeles tiltog sig Eneret til at krone Vesterlandenes mægtigste Fyrste, den tydske (romerske) Keiser, og derved ligesom stadfæstede hans Udnævnelse. Carl den Stores Iver for at udbrede Christendommen, og hans Omhu for Kirker, Klostre og Skoler vidner om hans christelige Sind, om han end ofte vildledeedes med Hensyn til de Midler, han valgte for at fremme sine christelige Hensigter.

Blandt Nord- og Mellem-Europas Hedninger fandt Christendommen paa denne Tid megen Indgang ved nidkjære og fromme Missionærer, blandt hvilke mærkes Bonifacius (Winfried), „Tydslands Apostel,“ som efter en lang og velsignet Virksomhed blandt Friser, Bairer og Thyringer blev myrdet 755, og Ansgarius, „Norden's Apostel,“ som grundlagde den christelige Kirke i Danmark og døde som Erkebiskop af Bremen 865.

§ 20.

Stridighederne mellem den græske og romerske Kirke bleve mere og mere bittere, og skændt de græske Keisere ofte toge Paven's Parti mod de overmodige Patriarker i Constantinopel, endtes Striden dog med et fuldstændigt Brud mellem begge Kirker (1054), som nu gjensidig erklærede hinanden for falske og hætteriske. Under despotiske og udsvævende Keisere og en uvidende Geistlighed hensank den græske Kirke mere og mere i en forstenet Tilstand, medens den romerske Kirke, begunstiget af Forholdene, udviklede sig til et Hierarchi, der qualte al aandelig og borgerlig Frihed. I den tidligere Middelalder var Paven's Valg afhængigt deels af den tydske Keiser, deels af Adelen og Folket i Rom; men den Afhængighed, hvori Kirkens Overhoved herved kom til verdslige Fyrster og deres Vasaller, hævedes ved en Synode i Rom (1059), som bestemte, at Paven for Fremtiden skulde vælges af Cardinalerne, der oprindelig vare Biskopperne i Paven's Kirke-distrikt og Præsterne ved Hovedkirkerne i Rom. For ogsaa at gjøre den lavere Geistlighed uafhængig af de verdslige Forhold og verdslige Fyrster, bestemte en anden romersk Synode (1074), at alle Geistlige skulde holde Coelibatet, og de giste stille sig ved deres Husfruer. De

høiere Geistlige vare ved andre Baand knyttede noie til de verdslige Hyrster, idet de vare deres Lehnsmand med store Friheder og Rettigheder; ved deres Embedstilrædelse modtog de derfor Investituren (Ring og Stav) til Tegn paa den dem af Regenten overdragne Myndighed. For at løsribe dem fra denne Afhængighed af verdslig Magt befalede Paven (1075), at ingen Geistlig for Fremtiden maatte modtage Investituren af en Lægmand. Den Pave, som satte disse Forandringer igjennem, var Gregor 7 (Hildebrand † 1085), som derfor maatte stride med Keiser Henrik 4, der endog fordrev ham fra Rom.

I de nærmest følgende Tider udviklede nu Paven's Magt sig til at omfatte alle Forhold. Som Sct. Peters Efterfølger og Christi Stattholder paa Jorden var han ufeilbar, og øverste Herre og Dommer i alle Ting; han havde det hellige Nøgles-Embed eller Magt til at løse og binde; de Gjenstridige belagde han med Bænd, u lydige Lande med Interdict. Han affatte og indsatte Konger og Keisere og betragtede dem som sine Vasaller; naar de modsatte sig hans Anmasselser, løste han Undersaatterne fra deres Trostabsed og fremkaldte derved Oprør og Krig. I alle Lande havde han i Geistligheden og Munkene stærke og indflydelsesrige Tjenere. Mangfoldige Munkesamfund opstode og samlede sig ved frivillige Gaver store Rigdomme og udstrakte Landeieendomme; medens de saakaldte Tiggermunke — fornemmelig Franziscanere og Dominikanere — som Prædikantere, Skriftefædre og Sjælesorgere fik en overordentlig Indflydelse paa Menigmand.

En stor, om ogsaa kortvarig, Glands fik Pavenmagten ved Korsstogene, hvis Hensigt var at udribe Palæstina af Tyrkernes Hænder. Pavelige Legater ledsagede disse hellige Tog, hvis Deeltagere fik rigelig Syndsforladelse og Løfte om

evig Løn i Himlene. Selv den østerlandſke Kirke forenedes ved diſſe Krige en kort Tid med den veſterlandſke (1204—61), og Pave Innocents den Tredie kunde i Aaret 1215 holde en almindelig Synode i Rom (et ſaakaldet Lateranconcilium), hvor Geſandter fra næſten alle chriſtne Konger indſandt ſig, ligeledes Patriarcherne i Conſtantinopel og Jeruſalem ſamt Aſſendinge fra Patriarcherne i Antiochien og Alexandria, 71 Erkebifkopper, over 400 Biſkopper og henved 800 Abbeder. Det var Pavemagtens Triumph; men Spirene til dens Dalen vare allerede tilſtede.

§ 21.

Under Pavemagtens Udvikling var den chriſtelige Lære i mange Hovedpunkter bleven fordreiet og fordærvet ved urene Tilſætninger og nye Lærdomme. Som det beſte Middel til at erhverve ſig Syndsforladelse og Salighed anpriſtes Bydighed mod Kirken (d: Geiſtligheden), Gaver til Kirker og Kloſtre, Balfarter til hellige Steder, Bodsøvelſer, Almøſer, Faſte og en tankeløs Dyrpen af Bønner paa Roſenkrandsen; man kunde endog kjøbe Aflad for Synder, man var i Begreb med at begaae. Fra Aar 1300 holdtes, førſt hvert hundrede Aar, ſenere hyppigere, nu hvert 25 Aar i Rom et Jubelaar, hvor alle Pillegrimme for en billig Priis kunde kjøbe ſig Syndsforladelse. Gudſtjeneſten holdtes i det latinſke Sprog og beſtod egentlig kun af Meſſen, hvorved eſter Kirkelæren Chriſti Doffer gjentoges. Alle Aſtode, med Undtagelse af Martyrer og Helgene (d. e. Hellige), ſkulde inden de kom i Paradis gjennemgaae en Lidelse og Rensſe i Skjærildten (purgatorium) for at affone de Synder, de her i Livet havde begaaet. Denne Lidelse kunde forkortes eller ganſke hæves ved Kirkenſ Forbøn, og Geiſtligheden ſente ſaaledes

store Summer ved at læse Sjælmesøfer over Afdøde. Sacramenternes Antal forøgedes til 7, idet der til Daaben og Nadveren føiedes Confirmationen, Absolutionen (forbunden med det hemmelige Striftemaal eller Drebigten), Ægteskabet, Præstevielsen og den sidste Salvelse. Disse Sacramenter tillagde man en magisk Virkning, uafhængig af den Modtagendes Tro. I Nadveren meddeelttes fra det 13 Aarhundrede kun Brødet til Lægmand (sub una specie). De kirkelige Traditioner, det vil sige de pavelige Love og Decretes, tillagdes et ligesaa høit Værd, som Skriften selv, og for at forhindre Lægmand fra at sammenligne Kirkelæren med den hellige Skrift, forbødes det ham at læse denne.

Fra gammel Tid var det Skik at hævde afdøde kristelige Heroers Minde; deres Gravsteder eller Been holdtes i høi Ære; deres Navne erindredes i Menighedsforsamlingerne. Denne Skik udartede efterhaanden næsten til Afgudsdyrkelse. Fra 1170 tiltog Paven sig Eneret til at kanonisere Helgene, som man da viste næsten guddommelig Ære. Der indstiftedes Fester til deres Minde, ligesom til Ære for Jomfru Maria og Apostlene; man bad til dem om deres Forbøn hos Gud (orate pro nobis); der fortaltes mangfoldige Mirakler, som deres Been (Reliquier) havde udrettet; man valseftede til deres Grave, og snart havde hvert Land sin Skyts-helgen, der betragtedes som dets Beskytter og Vogter.

Videnskabeligheden aflag mere og mere; Bibelen var selv blandt Geistligheden kun lidet kjendt, og det endda efter en feilfuld latinisk Oversættelse (Vulgata). I flere Lande opstode Høiskoler, hvor Theologien lærtes; men da Kirkelærens Bestemthed forbød friere Undersøgelser, bestod Videnskabeligheden meest i tørre Spidsfindigheder og kolde For-

stands slutninger — den saakaldte Scholastik. Andre vendte sig utilfredsstillede bort fra den usrugtbare scholastiske Buisdom og troede, at det var Menneskets Opgave med Tilfidsættelse af al videnskabelig Erkendelse i stille Betragtning og inderlig Kjærlighed at søge Gud, og at Mennesket da fandt ham i Sjælens indre hemmelighedsfulde Følelser og uforklarlige Rørelser. Disse saakaldte Mystikere virkede heldbringende i Mod sætning til Tidens hele aandløse Retning.

Jo bestemtere Kirkelæren (den orthodoxe Lære) fastsattes ved pavelige Dekreter og Kirkeforsamlingers Akter, desto haardere forfulgte man dem, der vovede at nære og udtale andre Ansuelser, og som man kaldte Kjættere. Der prædikedes endogsaa Korstog imod dem som mod Bantroer, og da saaledes i det sydlige Frankrig de saakaldte Waldensere og Albigenere dadlede Geistlighedens Ugudelighed og Kirkelærens Fordærvelse, og søgte at tilbageføre Christendommen til apostolisk Reenhed og Simpelt, bleve mange Tusinder myrdede og hele Landstrækninger lagte øde. Der udnævntes egne Domstole til at undersøge og paadømme Kjætterier, og saaledes opkom Inquisitionen. De overbeviste Kjættere straffedes med evigt Fængsel, Eiendomsforbudselse eller Døden paa Baalet.

§ 22.

Imidlertid havde Paven magten forskjellige haarde Kampe at bestaae. De høhenstauffiske Keisere hævdede selv med Baabenmagt deres Myndighed, og mange verdslige Fyrster viste megen Utilbøielighed til at underordne sig den romerske Biskop, som endog en Tidlang kom i stor Afhængighed af de franske Konger, da Clemens den Femte flyttede Pavejædet til Avignon Pavernes babyloniske Fangeuskab

1305—77). Endnu mere tabte Pavernagten i sin Agtelse, da to, senere endog tre forskellige Paver paa eengang fordrede at anerkjendes som St. Peters Efterfølgere og gjensidig satte hinanden i Band. I det femtende Aarhundrede var Forvirringen i Kirken stegen til den Grad, at flere store Kirkeforsamlinger afholdtes for at bringe Orden tilbage og foretage de nødvendige Reformers. Disse Concilier stevnede de uenige Paver for sig og erklærede sig for den højeste Magt i Kirken; men da de ikke rensede den forårvede Lære, bragte de kun en siebliffelig No tilveie.

En farligere Hjende fik Pavernagten i den i det 15 Aarhundrede gjenoplivede Videnskabelighed. Constantinopels Erobring af Tyrkerne (1453) bragte vel den østlige Kirke i Afhængighed af den muhamedanske Sultan, men bragte tillige Videnskaberne til de vestlige Lande. Græske flygtende Lærde toge Ophold især i Italien og Frankrig, hvor Kjendskab til græsk Sprog, og derved tillige til den hellige Skrift og Kirkefædrene nu atter begyndte at udbrede sig. Bogtrykkerkunstens Opfindelse gjorde Oplysningens Udbredelse langt lettere; Bibelen oversattes og kom i Lægmænds Hænder trods det pavelige Forbud, og endelig fremtraadte forskellige Mænd, der ivrede mod Misbrug og falske Lærdomme, og som derfor kunne betragtes som Reformationens Forløbere.

I Midten af det 14de Aarhundrede fremtraadte i England John Wicleff, Professor ved Universitetet i Oxford, og talte og skrev mod Pavernagten og Bandygningen, Billed- og Helgendyrkelse, Afsad, Skjærtsild og hemmeligt Skriftemaal. Han oversatte Bibelen paa Engelsk og paastod, at Alt, hvad der stred mod den hellige Skrift, skulde afskaffes i Kirken. Skjøndt hans Lærdomme af Paven fordømtes som fjætterffe, fandt de dog stor Udbredelse, og i Bøhmen frem-

traadte i det 15de Aarhundredes Begyndelse Johan Hus, Præst og Professor i Prag, og arbejdede i Wicleffs Mand og med hans Kraft. Conciliet i Costniz kunde vel lade ham doe paa Baalet (6 Juli 1415), men kunde ikke standse Udbredelsen af hans Meninger. Hus' itere ne tilkjæmpede sig efter en blodig Krig Religionsfrihed, og under Navnet bøhmiske og mähriske Brødre levede de overeensstemmende med den apostoliske Kirkes Enfold og Simpelt; endeel af dem forenede sig senere med Protestanterne.

§ 23.

Reformationen begyndte fra et Angreb paa Afsads-handelen, som Pave Leo 10 lod drive i stort Omfang for at skaffe Penge til Peterskirkens Guldendelse. Pavelige Afsadsfræmmere droge om i Landene med Breve, som sikrede Kjøberens Tilgivelse for alle hans Synder. Denne skamløse Handel dreves i Tydskland af Dominikaneren Johan Tezel, som i Efteraaret 1517 op slog sin Bod i Nærheden af Wittenberg, og indbød Alle til at forløse deres afdøde Slægtninge og Benner fra Skjærsildens Pine og tilkjøbe sig selv den evige Salighed.

Doctor Morten Luth er var dengang Professor ved Universitetet i Wittenberg. Han var født i Eisleben 10 Novbr. 1483, havde studeret ved Universitetet i Erfurt, var derpaa bleven Augustinermunk og havde fundet Fred for sine indre Tvivl og Angstelser ved at læse den hellige Skrift. Som Professor og Doctor lærte og prædikede han i bibelsk Aand og harmedes derfor over den ugudelige og frække Afsadshandel. Aftenen før Allehelgensdag, den 31 October 1517, op slog han paa Slotskirke doren i Wittenberg 95 Theses, hvori han angreb Afsadshandelen og paastod, at Gud alene kan for-

lade Synd. Da hans Theses overalt vandt overordentligt Bifald og efterfulgtes af flere frimodige christelige Skrifter, stræbte Paven først ved Mildhed, senere ved Trusler at bringe den dristige Munk til Tausshed. Men under Kampen og Modsigelsen udviklede Luthers egne Anskuelser sig til fuldstændig Klarhed; stedse tydeligere indsaae han Bilsfarelserne i Pavedømmet og Kirkenes Lære, og veiledet af Skriften udtalte han det som Christendommens Grundsandheder, at Mennesket retfærdiggjøres ved Guds Naade af Troen, og at den hellige Skrift alene er Kilden til vor Kundskab om Gud og hans Villie. Hermed var Katholicismen angreben i sine Grundpiller, og Luthers Brud med Kirken var fuldstændigt. Paven lyste Kirkenes Band over ham, og Keiseren erklærede ham i Rigets Aagt (1521); men inden faae Aar havde hele Nordtyskland og Skandinavien antaget den rensede Lære. Allevegne havde Luther mange Tilhængere, men i de sydlige europæiske Lande lyffedes det den geistlige og verdslige Magt i Forening at tvæle Reformationen i dens Begyndelse.

Ved sin Bibeloversættelse (1521—31), ved en Mængde Skrifter angaaende christelige og religiøse Spørgsmaal, ved sine Prædikener og fremfor Alt ved sin kraftige, for den rene Tro glødende Aand virkede Luther lige til sin Død (18 Februar 1546) saare Meget for den Reformation, som han havde været Guds Redskab til at fremkalde. En Mængde Venner og Disciple, blandt hvilke især mærkes Philip Melancthon og Johannes Bugenhagen (som ordnede Reformationen i Danmark) arbejdede med Luther for den samme Sag og betragtede ham som deres aandelige Fader og fælles Hoved.

I Schweiz havde Afsatshandelen frembragt lignende Bevægelser, som i Tyskland. Ulrich Zwingli, Præst i

Zürich († 1531), prædikede overeensstemmende med den hellige Skrift og fordrede Affkaffelsen af mange Misbrug, navnlig harmedes han over Afsladen. I de udvortes Skikke og Cereemonier vilde han have Alt affkaffet, hvad der mindede om Katholicismen: Kirkebillederne bleve brændte og Altene, Drægler og Klokker borttagne af Kirkerne. Hans Død standsede ikke hans Bærf, som fortsattes af mange dygtige og lærde Mænd, der snart sluttede sig omkring Johan Calvin († 1564), som fra Genf med utrættet Iver og ubøielig Strængthed ordnede den reformeerte Kirkes Forhold. Calvins Lære blev snart den herskende i mange Cantoner i Schweiz, i England, Skotland og Holland. Ogsaa i Frankrig (Hugonotter) og i Tydskland fandt den mange Tilhængere.

Fra Luther afvege Zwingli og Calvin i flere væsentlige Punkter, navnlig angaaende Nadveren, hvori disse kun saae en opbyggelig Skik, eller et Middel til at indgaae en aandelig Forbindelse med Frelseren. Pigeledes lærte Calvin, at Gud fra Ewighed af havde forudbestemt Nogle til Salighed, Andre til Fordømmelse (Prædestination). Af disse Grunde var Forholdet mellem de tydske og schweizeriske Reformatorer langt fra broderligt, som man kunde have ventet. Luther skrey med stor Hæftighed mod den reformeerte Lære og vægrede sig paa det Bestemteste ved at indgaae det Forlig, som de reformeerte Lærere bestræbte sig for at tilveiebringe.

Anm. Navnet **Protestanter**, hvormed man i Almindelighed betegner saavel de lutheriske, som de reformeerte Kirker, har sin Oprindelse fra Rigsdagen i Speier (1529), hvor de evangeliske Stænder protesterede mod en med Stemmesleerhed vedtagen Beslutning, der skulde indskrænke den evangeliske Kirkes Bestaan og hindre dens Udbredelse. Ved reformeerte Kirker forstaaer man, skjøndt Ordet selv ingen Anledning der-

til giver, kun dem, som følge Calvins Lære. Den lutherste Læres Tilhængere have, skjøndt Luther selv misbilligede det, antaget Navn efter denne store Reformator.

§ 24.

Reformationens Udbredelse gav mange Steder Anledning til Krig og Blodsudgydelse. I Tydskland udbrød Krigen kort efter Luthers Død og endtes efter forskellige Omstiftelser med en Religionsfred i Augsbourg 1555, hvorved saavel Religionsfrihed som politiske Rettigheder tilstiftedes den augsburgske Confessions Beskjendere. Da imidlertid katolske Fyrster i Tydskland paa mange Maader vidste at frænke deres protestantiske Undersaatters Rettigheder, udbrød den blodige Trediveaarstrig, som endtes med den vestphalske Fred (1648), hvorved Religionsfreden af 1555 blev fornyet og erklæret for Rigslov. Dog vare alle Grunde til Klager derfor ingenlunde hævede. Saaledes tvang Erkebiskop Firmian af Salzburg mere end 20,000 af sine vindstribelige protestantiske Undersaatter til at udvandre (1732); de fandt et nyt Hjem i Preussien og Nordamerika.

I England fandt Reformationen hurtig Indgang; men Henrik den 8de og hans Datter Maria forfulgte dens Tilhængere. Imidlertid bragte Marias Død (1558) hendes Søster Elisabeth paa Thronen. Hun vidste ved flogt Maadehold at indføre den rensede Lære, uden at nogen indre Urolighed opstod. Da den katolske Kirkeforfatning med Erkebiskopper og Biskopper bibeholdtes, fik Kirken Navn af den biskoppelige (episkopale). I Skotland indførtes Calvins Lære derimod i en strengere Form med en Kirkeforfatning, der lagde Magten i Hænderne paa Menighedens Ældste (Presbytere); herefter kaldtes Kirken den presbyterianske. En streng Kirketugt indførtes, alle Kirkepry-

desser, Fester og Ceremonier affaffedes, en mørk og streng Alvor fordrødes af Kirkens Medlemmer, som derfor ogsaa kaldes Puritanere. Under Revolutionen i England og Cromwells Herredomme var dette Parti ogsaa herskende i dette Land.

Nederlandene stode, da Reformationen udbredte sig iblandt de flittige og velhavende Indbyggere, under spansk Herredomme. Derfor bleve ogsaa de Reformeerte forfulgte med stor Grusomhed og Forbittrelse. Men hverken den blodige Alba eller den fra Spanien indførte Inquisition formaade at standse Lærens Fremskridt; tværtimod grebe de nordlige Provindser til Vaaben og tilskjæmpede sig Uafhængighed. En hæftig Strid om Prædestinationen mellem de strengere og mildere Calvinister endte med Synoden i Dordrecht (1618), som udstedte en Troesbekjendelse i Overensstemmelse med Calvins egen Lære.

I Frankrig udbredte Calvins Lære, sig hurtig og snart bestod en Mængde reformeerte Menigheder (Hugonotter). Disse maatte længe kæmpe med Regjeringen om deres Eristents og Rettigheder, indtil Henrik den 4de udstedte det saakaldte nantiske Edict (1598), hvorved fri Religionsudøvelse, Statsborgerskabet og flere befæstede Stæder tilstodes dem. Den Føderativstat midt i Staten, som Hugonotterne paa denne Maade udgjorde, blev imidlertid tilintetgjort af Cardinal Richelieu, som af politiske Grunde bekjæmpede dem og efter at have erobret deres Sikkerhedsstæder tilstod dem fri Religionsudøvelse og borgerlige Rettigheder (ved det saakaldte Naadesedict af Nismes 1629). Ludvig den 14de arbejdede efter sin Gemalinde Madame Maintenons Indskydelse paa at tilintetgjøre den reformeerte Kirke i Frankrig; deres Rettigheder berøvedes dem efterhaanden, og endelig op-

bøvedes det nantiske Edict (1685), hvorpaa den reformeerte Gudsdyrkelse forbødes, deres Kirker nedreves, deres Præster forvistes. Mere end $\frac{1}{2}$ Million Franskmænd forlode da trods Ludvigs Forbud deres Fædreland og bosatte sig i andre protestantiske Lande. Duntrent 2 Millioner bleve tilbage, undertrykte og mishandlede, hvorfor blodige Oprør stundom udbrød, som de bedste franske Generaler neppe kunde dæmpe, (saaledes en farlig Opstand af Benderne i Cevennerne).

Til Danmark meddeelte de reformatoriske Bevægelser sig allerede under Christian den Andens Regjering, og Væren fandt Tilhængere især i Hertugdømmerne, hvor Herman Taast prædikede. Under Frederik den Første, der selv yndede den nye Lære, arbejdede Hans Tausen, Danmarks Reformator, med mange andre Prædikanter trods Geistlighedens Forfølgelser med stort Held paa Lutherdommens Udbredelse, og Hans Mikkelsen oversatte det nye Testament paa Dansk. Da Christian den Tredie efter Grevens Feide var kommen i rolig Besiddelse af Riget, sammenkaldte han en Rigsdag i Kjøbenhavn, hvor den evangeliske Lære vedtoges som den herskende (d. 30 October 1536). Næst efter kom Luthers Ven, Johan Bugenhagen til Danmark, hvor han kronede Kongen og indviede de evangeliske Superintendententer (Bisopper). En almindelig Kirkeordinants udgaves derpaa (1539) for at ordne de kirkelige Forhold og Guds tjenesstens Form. Den samme Kirkeforsatning indførtes derpaa i Norge, hvor den tronhjemste Erkebiskop Olaf Engelbrechtsen havde forsøgt at vække Folket til væbnet Modstand. Noget senere indførtes Læren paa Island, efterat Bisoppen af Holum, Jon Arsen, var fangen og henrettet som Oprører (1550). I Sverrig

vidste Gustav Vasa, skjøndt Mæ gden af Folket endnu hængte ved den gamle Lære, dog esterhaanden at skaffe Luthers Lære Seier. Det nye Testament oversattes paa Svensk af Olaf Peters son, der tilligemed sin Broder Lars ved Skrifter og Tale bekjæmpede Katholicismen. Et Forsøg af Kong Johan den Tredie paa at udføre en Kirkeforfatning, der skulde nærme sig den katholske, mislykkedes ganske, og da hans Son Sigismund aabenlyst stræbte at udrydde Protestantismen, blev han affat (1601).

§ 25.

Den romersk-katholske Kirke kunde ikke unddrage sig Reformationens Indvirkninger. Vel stræbte Paverne og Geistligheden at give Kirken og Kirkelæren Fasthed ved at sammenkalde et Concilium i Trident (1545—63), hvor de kirkelige Lærdomme bleve stadfæstede og Reformatorernes Virksomhed stemplet som Kætteri; men Trangen til en friere Grandstning og videnskabelig Udvikling var vakt og kunde ikke hæmmes ved noget Magtsprog. Mange Misbrug maatte forsvinde og en bedre Aand gjennemtrænge den i døde Former og Bogstavtro stivnede Kirke.

Dette viser sig navnlig i Jansenismen. En nederlandsk Biskop Cornelius Jansen var ved Studiet af Augustins Skrifter kommen til Erkjendelse af den katholske Kirkes Bildfarelser i Dpfattelsen af Begrebet Arvesynd. Et Værk, hvori han udviklede sine Ansuelser herom, blev ester hans Død udgivet af hans Venner (1638). Paven fordomte Bogen; men den vandt Bisald hos en stor Mængde Katholiker især i Holland og Frankrig, og Ludvig den 14des Forsølgelser kunde ikke tilintetgjøre Partiet. I Holland bestaaer det endnu som en særegen Sect.

I Kampen med Jansenisterne udmærkede Jesuiterne sig som Paven's lydige og virksomme Tjenere. Denne Munkeorden var stiftet af Spanieren Ignatius Loyola (1540) med den Hensigt at arbejde i Paven's og den romerske Kirkes Interesse. Med rivende Hurtighed udbredte den sig og vandt stor Indflydelse. Som Skriftefædre, Lærere, Prædikanter og Missionærer fandt Ordenens Medlemmer allevegne Indgang, og ved Driftighed, Udholdenhed og Hensynsløshed angaaende Midlerne til at fremme deres Formaal bleve de snart en farlig Magt. Mange katolske Regjeringer, som frygtede deres snedige Indtrængen i alle Statsforhold og deres farlige Grundsætninger (at Hensigten helliger Midlerne, at Kongemord kan undskyldes, at Ed og Løfter kun forpligte i den Betydning, man selv tillægger dem o. s. v.), forlangte af Paven, at han skulde ophæve Ordenen. Clemens den 14de gav omsider efter og ophævede Ordenen (1773), skøndt han vidste, at han dermed affagde sin egen Dødsdom. Senere har Pius den 7de atter gjenoprettet Ordenen, som i adskillige katolske Lande allerede har tilrevet sig megen Indflydelse.

Efterat den aabenbare Bantro og Ueggyldighed for al Religion, som gik forud for den franske Revolution og forberedte den (Voltaire, Rousseau), atter havde vejet Pladsen for en bedre Aand, stræbte Paverne forgæves at holde den friere Videnskabelighed ude af Kirken. De hyppig gjentagne Fordømmelsesdomme over Bibelselskaber, Trykkefrihed o. s. v. ere afmægtige Lyn, der vidne ligesaameget om Hierarchiets Svaghed, som om den katolske Kirkes fremskridende Udrifning.

Et særegent Parti er i de sidste Aar opstaaet blandt Katholikerne i Tydskland, nemlig de saakaldte Ny-Katholiker

eller apostolisk-katholske Menigheder, stiftede af Præsterne Konge og Tzeröky. Den af disse Mand fremkaldte Bevægelse synes dog ikke at være af nogen reformatorisk, ja neppe af nogen egentlig religiøs Character, men snarere at være bygget paa Lunkenhed og Vantro, ligesom et lignende protestantisk Parti, de saakaldte Lysvenner.

§ 23.

I den lutheriske Kirke udbrød allerede kort efter Luthers Død hæftige Stridigheder angaaende flere Punkter af Læren, idet nogle Theologer i deres Opfattelse af forskjellige Lærdomme nærmede sig Calvinisterne, andre derimod holdt paa den strenge lutheriske Lære. Efter forskjellige Religions-samtaler og Disputationer blev af endeel anseete lutheriske Theologer udgivet den saakaldte Concordieformel (1577), der ved bestemt at udtale og begrunde den rene Lære skulde gjøre fremtidige Stridigheder umulige. I mange Lande antoges denne Bog som symbolsk Skrift; men andre Steder vægrede man sig ved at antage den, og det tilsigtede Formaal opnaaedes ikke. Derimod bidrog den meget til at bringe de lutheriske Theologer i en slavisk Afhængighed af tidligere Læreres, navnlig Luthers, Meninger og Skrifter. Underledes Tænkende forfulgtes næsten ligesaa hæftigt, som i den ældre Tid hos Katholikerne, og aandelig Trældom under Kirkelæren og fanatisk Iver for Sætninger og Udtryk havde bemægtiget sig Alle; selv fra Prædikestolene var det almindeligt, at der polemiseredes mod saadanne Meninger, som afvege fra Kirkens vedtagne Lærdomme. For denne sørgelige Mandstrang stræbte Georg Calixtus at frigjøre den lutheriske Kirke. Denne udmærkede Mand var født i Melby i Slesvig († 1656) og havde ved grundige Studier og videnskabelige Reiser saavel

blandt Protestanter som Reformeerte lært at indsee, at den sande Tro ikke lod sig binde til Bogstaven. Som Professor i Helmstädt stræbte han derfor at vibringe Partiernes en forsonligere Aand og at bevæge dem til at nærme sig til hinanden i Kjærlighed; navnlig søgte han at tilvoeibringe en Forening mellem de lutheriske og de reformeerte Kirker. Vel fandt han mange Venner og Tilhængere, men endnu flere Hjender og Forfølgere, paa hvis haardnakkede Modstand hans christelige Bestræbelser tildeels strandede. Men hans Bært forfattedes af Præsten Philip Jacob Spener († 1705), der stræbte at vise, at Stridigheder om religiøse Spørgsmaal kun ere unyttige Tvistigheder, og at den sande Tro skal vise sig i Ydmyghed og Fortrægelighed og et Liv i Kjærlighed. Ved sine Skrifter og endnu mere ved de opbyggelige Forsamlinger, han holdt i sit Huus, lykkedes det ham at vække et nyt Liv i Kirken. Talrige Disciple arbejdede videre i hans Aand, og Universitetet i Halle blev et Samlingssted for fromme Theologer, hvis Bestræbelser fornemmelig gik ud paa at vække og udvikle det christelige Liv i Menighederne. Mange veldædige Stiftelser og gavnlige christelige Indretninger, saasom Bivelselskaber, Baisenhuse o. s. v. skyltes disse Mand, der ogsaa viste stor Interesse for Missionsvæsenet. Det varede dog ikke længe, inden der hos Speners Tilhængere viste sig en stor Enstidighed, idet de i deres Tvivlen mod al theoretisk Dannelses og ufrugtbar Viden satte Christendommens Bæsen i indvortes Stemninger og Følelser, hvorved let fremkaldtes enten Sværmeri eller Hylleri. Deres Modstandere, de strengt orthodoxe Theologer, kaldte dem Pietister. Et med dem nærbeflægtet Religionsfund er Herrnhuternes, stiftet af den sachsiske Greve Zinzendorf (1727); de have

navnlig stor Fortjeneste af Missionsagen; over 200 Missionærer underholdes af dem i Afrika og Amerika.

I den reformerte Kirke i England dannede sig to andre mærkværdige Sectar, nemlig Quæernes og Methodisternes. Quækerne sætter som de selv kalde sig: „Bennerne“ eller „Lysets Benner“) ansee den Helligaands umiddelbare Virken og Vidnesbyrd i Sjælene for det ene Vigtige; de ringeagte derfor alt det Udvortes, selv det skrevne Guds Ord; Videnskabelighed findes ligesaa lidt blandt dem, som religiøse Fester og Ceremonier, selv Sacramenterne forkaste de; de vægre sig ved at aflægge Ed, gjøre Krigstjeneste og deeltage i offentlige Forretninger. I deres Forsamlinger fremstaaer den og taler, som føler sig greben og drevet af Aanden. Trods deres Afskillelse fra det store christelige Samfund have de dog ved Næenhed i Sæder, Broderfærlighed og Gavnelyst erhvervet sig Agtelse og Tilhængere baade i England og Nordamerika, hvor William Penn (1682) stiftede en Quækercoloni i Staten Pennsylvanien. Methodisterne arbejdede ligesom Pietisterne for practisk Christendom og udmærkede sig som Prædikanter, der formanede til Omvendelse og Bod; men ligesom Pietisterne vare de ogsaa udsatte for at henfalde i sværmeriske Drømmerier, og for at glemme den historiske Christendom over deres egne indre aandelige Bevægelser; i deres Iver for at holde Sjælen i en from og gudelig Stemning gaae de saa vidt, at de betragte næsten enhver uskyldig Fornøielse og Udspredelse som uværdig og syndig. Deres Samfund udbredtes i Midten af forrige Aarhundrede ved George Whitefield, der i mere end 30 Aar utrættelig drog om i England som Prædikant, og i det Tidrum skal have holdt 18,000 Prædikener, ofte for en Forsamling af mere end 20000 Mennesker.

Blandt de i protestantiske Lande opstaaede Sectar mær-

tes endnu Socinianerne, der vel holde sig til Aabenbaringens Ord, men mene, at de have Ret til at udlægge og forklare det overeensstemmende med deres egen Fornuft. De forkaste derfor Alt, hvad de ikke kunne forstaae, saaledes Væren om Treenheden, om Christi Guddom, Arvesynd, Forsoning, o. s. v. De bestaae som en Sect i Siebenbürgen. — Fremdeles mærkes de baptistiske Secter, som allerede fremtræde i Reformationstiden. I Hovedsagen holde de sig til Calvins Lære, men forkaste Barnedaaben, fordi de ikke finde den udtryffeligt paabuden i Skriften, og fordi de fordre, at en indre Drift og Evang skal lede Mennesket til Kristus og Daaben. De findes i flere indbyrdes afvigende Partier især i England og Nordamerika, hvor de udmærke sig ved en from Zver for Christendommens Udbredelse.

§ 27.

Den strenge Rettroenhed, som saavel lutheriske som reformerte Theologer havde stræbt at overholde og paatvinge Alle, afløstes i det 18 Aarhundrede af den modsatte Yderlighed: efter at have troet Alt, selv det Utrolige, vilde man nu Intet troe. Engelske aandrige Forfattere skrev mod al aabenbaret Religion og anerkjendte kun de Sætninger, om hvis Rigtighed den blotte Fornuft kunde overtøye dem. De kaldes derfor Fritænkere, eller Deister (fordi de vel antog en Guds Tilværelse, men ikke Treenheden). At franske Forfattere udbredte en aabenbar Vantro og spottede al Religion, er tidligere omtalt. I Tydskland optog de Lærde disse Ideer med stor Beredvillighed, og allevegne forkyndtes nu, at den sunde Fornuft, uførørket af al Tro paa en Aabenbaring, var Menneskets sikreste Veileder. Dette kaldes Nationalisme, som uden at bekymre sig synderlig om den theoretiske

Religion anpriser Dyd og Sædelighed som den sande menneskelige Fuldkommenhed, og saaledes nægter, at Troen skal være Gjerningernes Skilde. De, som i Modsatning til den rationalistiske Bantro stræbte at bevise, baade at en Aabenbaring er nødvendig, og at der gives Ting, som ligge udenfor den menneskelige Fornuftis og Tænkuings Omraade, kaldtes *Supranaturalister*. I dette Aarhundrede har en inderligere Tro paa Aabenbaringen atter opfyldt Gemytterne, og en forsonligere Tilnærmelse mellem de forskellige christelige Partier er mange Steder indtraadt; i Preussen og flere tydske Lande er en Forening af den lutherste og den reformeerte Kirke bleven iværksat, hvilket imidlertid ingenlunde har vundet almindeligt Bifald, da Foreningen ikke er begrundet paa virkelig Enighed og derfor heller ikke kan tillægges nogen religiøs Betydning.

Vel har Christi Kirke endnu i vore Dage mange Kampe at bestaae og Angreb at udholde; men Herrens gode Helligaand bevarer og vil bevare Christi Menighed til Dagenes Ende; thi det er denne Aand, om hvem Frelseren siger: „Han skal blive hos Eder evindeligen: den Sandheds Aand, hvilken Verden ikke kan annamme; thi den seer ham ikke, kjender ham ikke heller; men I kjende ham; thi han bliver hos Eder og skal være i Eder“ (Joh: 14, 16. 17). Og om end alt det Menneskelige omstiftes, bliver dog Jesu Christi Menighed; thi „Guds faste Grundvold staaer og haver dette Segl: Herren kjender Sine!“ (2 Tim 2,19).

§ 28.

Religionslærens Inddeling.

Da enhver Religions Hensigt er at meddele Oplysning om Menneskets Forhold til det eller de høiere Væsener, af

hvilke det foler sig afhængigt, maa enhver Religionslære indeholde en Besvarelse af de Spørgsmaal: Hvad er Gud? (eller: hvad ere Guderne?) og: hvad er Mennesket? Da fremdeles Enhvers egen Bevidsthed siger ham, at Forholdet til det høieste Væsen ikke er det, som det burde være, maa enhver Religionslære endvidere indeholde Besvarelsen af det Spørgsmaal: Hvorledes skeer Forsoningen? Endelig er Forventningen om et andet Liv naturlig for ethvert Menneske, og derfor maa enhver Religionslære indeholde Besvarelsen af det Spørgsmaal: Hvordan bliver Menneskets Tilstand efter Døden?

I de naturlige (hedenske) Religioner besvares disse Spørgsmaal naturligtvis ufuldkomment og urigtigt; den jødiske Religion indeholder de store Grundsandheder, men tildeels i prophetisk Billedsprog; den kristelige Religion indeholder den sande og tilfredsstillende Løsning af dem alle.

Som Følge deraf maa den kristelige Religionslære indeholde:

- 1) Læren om Gud (Theologi); der atter omhandler:
 - a) Guds Væsen, og
 - b) Guds Gjerninger.
 - 2) Læren om Mennesket (Anthropologi), der omhandler:
 - a) Menneskets Natur og Bestemmelse, og
 - b) Menneskets Pligter.
 - 3) Læren om Gudmennesket (Christologi), der omhandler:
 - a) Christi Person, og
 - b) Christi Værk.
 - 4) Læren om det evige Liv (Eschatologi).
-

Forste Capitel.

Væren om Gud.

Forste Affnit.

Om Guds Væsen.

§ 29.

Da Gud er uendelig og alfuldkommen, have vi ingen anden Kundskab om hans Væsen og Villie, end den, der er os meddeelt ved hans egen deels midtelbare, deels umiddelbare Aabenbaring. Saavel Naturen i os og om os som Menneffslægtens Historie bærer Vidnesbyrd om Guds Tilværelse og Virken; og ved hans umiddelbare Aabenbaring i Christo have vi lært, hvad der af Menneffer kan vides om ham. Ifølge denne Aabenbaring troe og bekjende vi, at **Gud** er den usfalte og evige, personlige og selvstændige, fuldkomne og almægtige Mand, Altings Skaber og Herre, den hellige og retfærdige Lovgiver, som gjennem Jesu Christi og den Hel- ligaands Aabenbaring falder Menneffene til sit Samfund og den evige Salighed.

Ap. Gj. 14, 17: Han haver ikke ladet sig selv uden Vidnesbyrd, idet han gjorde os godt og gav os Regn og frugtbare Tider af Himmelen, idet han mattede os med Føde og vore Hjerter med Glæde.

Rom. 1, 19, 20: Det, som man kan vide om Gud, er dem aabenbaret; thi Gud har aabenbaret dem det. Thi hans usynlige Væsen, hans evige Kraft og Gubdommelighed bestues fra Verdens Skabelse af og fortaaes af hans Gjerninger.

Anm. Da Menneffene ere endelige og usfuldkomne, er Gud som den Evige og Alfuldkomne ufattelig og ubegribelig for

dem. Om ham og hans Væsen og Villie vide vi kun det, som han selv har meddeelt os, fordi det var os nødvendigt at vide det. En klar og fuldstændig Kundskab forjætter Skriften os i det evige Liv.

1 Cor. 13, 12: Nu see vi ved et Speil, i en myrk Tale, men da skulle vi see Ansigt til Ansigt; nu kjender jeg i stykkeviis; men da skal jeg erkjende, ligesom jeg og er kjendt.

§ 30.

Verdens Tilværelse og Fornuftmæssighed, vor egen aandelige Natur og Væsen, og fremfor Alt Alabenbaringens egne Ord afgive for den sunde og ubildede Betragtning fuldgyldige Vidnesbyrd om Guds Tilværelse. Egentlige Beviser derfor giver Skriften ikke; thi de hellige Forfattere forudsætte, at Troen paa Gud er tilstede. Og naar man har søgt ad de menneskelige Fornuftslutningers Vej at fremstille Beviser for Guds Tilværelse, da har man derved suarere kunnet opnaae at bestyrke og levendegjøre Troen hos dem, der allerede have den, end at vække og begrunde den hos dem, der tvivle eller fornægte. Det er nemlig umuligt at give et i mathematisk Forstand afgjørende og uimodsigeligt Beviis for Guds Tilværelse, da enhver saadan Beviisførelse nødvendigviis maa slaae over fra det Endelige i det Uendelige.

De almindeligst anførte Beviser ere: det kosmologiske, fysikotheologiske, teleologiske, ontologiske og moralske.

Det kosmologiske Beviis betragter Verden som foranderlig og endelig, og slutter derfra til det uforanderlige og evige Ophav. Herved lære vi altsaa Gud at kjende som den Ustabile, der selv har skabt Alt, og af hvis Magt Alt er afhængigt.

Det physikotheologiske Beviis henviser til Verdens Storhed, Skjønhed og Hensigtsmæssighed, forat vi deraf kunne erkjende Guds Almagt, Godhed og Wiisdom.

Det teleologiske Beviis paaviser, hvorledes enhver Ting i Verden, medens den opnaaer sit eget Formaal (*τέλος*), tillige bliver et Middel til høiere Formaalets Opnaaelse. Alle disse endelige Formaal samle sig i den, der saavel er Altings Skaber, som det uendelige Formaal, mod hvilket Alting stræber, nemlig Gud. Dette Beviis betragter altsaa Gud som den alvise Verdensstyrer, til hvis Forherligelse Alt maa tjene.

Det ontologiske Beviis gaaer ud fra den Erkjendelse, at Tanken om Gud med Nødvendighed er nedlagt i Menneskets Sjæl, og altsaa maa være nedlagt deri af Gud selv, som selvfølgelig maa have en virkelig Tilværelse. Dette Beviis vil altsaa godtgjøre, at det høieste Væsen ikke kan være til alene i Menneskets Forestilling, men at tværtimod Menneskets Forestilling om et saadant Væsens Tilværelse har sin Grund deri, at dette Væsen virkelig er til og meddeler sig til alle de skabte Aander.

Det moralske Beviis betragter Menneskets aandelige Væsen og viser, at der hos Alle findes en Trang til det Gode, en Stræben derefter, en Bevidsthed om, at det kan fordres af Mennesket, som baade kan og skal gjøre det Gode. Denne høiere Lov, der byder i og over Mennesket, maa være nedlagt i Sjælen af et Væsen, der selv er retfærdigt og helligt, og som vil, at Menneskene skulle stræbe at blive det.

Pf. 19, 1: Himlene fortælle Guds Ære, og den udstrakte Befæstning forhynder hans Hænders Gjerning.

Pf. 104, 24: Herre! hvor mange ere dine Gjerninger? Du gjorde dem alle viseligen.

Pf. 104, 31: Herrens Vre skal være evindeligt; Herren skal glædes i sine Gjæringer.

Ap. Gj. 17, 28: I ham leve, røres og ære vi.

Rom. 2, 15: De (Hedningene) vise Lovens Gjærning skreven i deres Hjerter, idet deres Samvittighed vidner med dem, og Tankerne indbyrdes anklage eller ogsaa forjvare hverandre.

Ann. 1. Det moralske Beviis kan ogsaa fremstilles fra en anden Side, og faaer da Navn af det historiske (Beviiset *ex consensu gentium*). Her gjæres opmærksom paa, at alle Mennesker have Bevidstheden om Guds Tilværelse, og at denne Bevidsthed er desto klarere og virksommere hos dem, jo faldkomnere og visere de ere. Altsaa hører Tanken om Gud med til Menneskets moralske Væsen; men dette kan kun have sin Grund deri, at Gud selv har nedlagt denne Tanke hos os. Dette Beviis nærmer sig saaledes ogsaa til det ontologiske.

Ann. 2. Atheisme eller Gudsfor nægtelse kan kun findes hos Mennesker, der enten ere saa dyriske, at de have tabt Sandisen for det Mandelige, eller saa fordærvede, at de stræbe at tilintetgjøre den forfærdende Tanke om Gud.

Pf. 14, 1: En Daare siger i sit Hjerte: der er ingen Gud.

§ 31.

Vi kalde Gud en *Mand*, idet vi deels tænke os ham ophøiet over al Endelighed og Regemlighed og derfor usynlig, deels ophøiet over al Indskrænkning og Begrændsning og altsaa frie og selvstændig. Skriften kalder ham derfor ogsaa den *levende Gud*.

Joh. 4, 24: Gud er en Mand, og de, som ham tilbede, bør det at tilbede i Mand og Sandhed.

Ap. Gj. 14, 15: I skulle vende om fra disse forfængelige Guder til den levende Gud, som haver gjort Himmelen og Jorden og Havet og alle Ting, som ere i dem.

Jer. 10, 10: Den Herre Gud er Sandhed, han er den levende Gud, og en evig Rønge.

Ann. Da Gud er en Mand, skal ogsaa Forholdet mellem

ham og Menneskene være aandeligt. Han kan altsaa ikke vær-
digen tilbedes ved blotte Ceremonier, ikke heller under nogen
billedlig Skikkelse, men ene ved Sjælens frie Hengivelse til
ham i Tro, Kjærlighed og Lydighed.

Ex. 40, 18: Ved hvem ville i da ligne Gud? eller hvad for en
Lignelse ville I forordne for ham?

3 Mos. 26, 1: I skulle ikke gjøre Gder Afguder; I skulle ikke
heller opreise Gder et udskaaet Billede og Støtte, og udgrave Stene
skulle I ikke sætte i Eders Land for at tilbede dem; thi jeg er Her-
ren, Eders Gud.

§ 32.

Guds **Egenskaber** ere de Fuldkommenheder, gjæn-
nem hvilke hans evige Væsen aabenbarer sig for
Menneskene og fattes af dem. Man maa derfor ikke
tænke sig den ene guddommelige Egenskab adskilt fra de andre
eller modstridende de andre; thi da Gud er een, udgjøre hans
Egenskaber den høieste Eenhed, der i sig indbefatter alle Fuld-
kommenheder.

Ann. 1. Da Mennesket er skabt i Guds Billede, besidder
det en Afglands af Guds Herlighed, et Afbillede af hans Egen-
skaber, men alt i Ufuldkommenhed. Saaledes kunne de men-
neskelige Egenskaber være hinanden modstridende; man kan f.
Ex. tænke sig en Retfærdighed, der er ukjærlig og en Kjærlig-
hed, der er uretfærdig.

Ann. 2. Ved Anthropomorphismer forstaaer man saa-
danne Udtryk om Gud, der ere laante fra menneskelige Egen-
skaber, Tilstande og Forhold. Det er nødvendigt for Menne-
skene at bruge saadanne, da de mangle Ord til fuldkomment at
udtrykke det Fuldkomne. Derfor bruger ogsaa den hellige Skrift
anthropomorphistiske Udtryk om Gud f. Ex. Guds Die, Guds
Haand, Guds Brede. Det er billedlige Betegnelser, der skulle
tydeliggjøre os vore Begreber om Guds Væsen og Virken.
Man maa derfor vogte sig for med Udtrykket ogsaa at over-

føre Forestillingen om menneskelig Ufuldkommenhed paa Gud (Anthropopathier).

Anm. 3. Ved at lære at kjende Guds Egenskaber lære vi tillige at kjende vort Forhold til ham; Vigtigheden af Kundskaben til de guddommelige Egenskaber bliver saaledes indlysende, naar vi betænke, at denne Kundskab tillige giver os Advarsel, Opmuntring, Veiledning og Trøst.

§ 33.

Gud er ophøiet over al Indskrænkning; derfor begrænses han ikke af Tiden; den har ingen Magt over ham; men han er dens Herre, d. e. han er evig. Ikke heller begrænses han af Rummet, men er altid virkende tilstede allevegne; d. e. han er allestedsnærværende.

Som den evige er Gud tillige uforanderlig; thi han er evig det samme fuldkomne Væsen, hans Fuldkommenhed berøer netop derpaa, at han ikke forandrer sig.

Es. 40, 6: Saa sagde Herren, Israels Konge og Gjenløser, den Herre Zebaoth: Jeg er den Første og jeg er den Sidste, og uden mig er ingen Gud.

Hebr. 1, 8: Din Throne, o Gud! staaer i al Evighed.

Ap. Gj. 17, 27, 28: Han er sandelig ikke langt fra Enhver af os, thi i ham leve og røres og ere vi.

Jac. 1, 17: Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Høfenes Fader, hos hvilken ikke er Forandring eller Skygge af Omstiftelse.

Anm. Ligesom Gud er uforanderlig, saaledes er ogsaa hans Ord uforanderligt, d. e. han er sandtru; ligeledes ere hans Forjættelser uforanderlige, d. e. han er trofast.

Num. 3, 4: Gud maa være sandtru, om endog hvert Menneſte er Lygner.

Pf. 33, 4: Herrens Ord er ret og al hans Gjerning trofast.

§ 34.

Som den Evige og Allestedsnærværende er Gud den alvidende, d. e. hans Viden er ophøiet over al Indskrænkning,

idet han paa eengang stuer det Forbigangne, det Nærværende og det Tilkommende. Derfor kunne Salomos Ord: „der er slet intet Nyt under Solen“ (Præd. 1, 9) egentlig kun passe paa Gud.

Idet Gud veed Alt, er hans Videnskab ikke en død og ufrugtbar Kundskab; men tillige virker han i Alt som den almægtige, d. e. den, hvis Magt er ubegrændset, fordi Alt er afhængigt af ham.

Pf. 94, 9: Mon den, som plantede Dret, ikke skulde høre? Eller mon den, som dannede Diet, ikke skulde see?

Matth. 19, 26: For Gud ere alle Ting mulige.

Begræd. 3, 37: Hvo er den, som tør sige: bet skete dog, fjendt Herren ikke befoel det?

Anm. Dgsaa Hedningene tænkte sig deres høiere Guder som meget mægtige Væsener. Herefter have flere Guder faaet Navne; i Bibelen nævnes saaledes Baal (Herren) og Moloch (Kongen).

§ 35.

Idet Guds Alvidenhed stuer Alt, og Guds Almagt styrer Alt, skeer Guds Villie i alle Ting. Men Guds Villie er, at Alt ved at opnaae sin Bestemmelse og udfylde sin Plads i Skabningens Række tillige skal bidrage til Udfyldelsen af Guds almindelige Verdensplan og saaledes være et Led i det store Hele. Derfor er Gud den alvise, fordi saavel Hensigten med hans Styrelse, som de Midler, hvorved han udfører sine Hensigter, ere uendelig fuldkomne.

Job 12, 13: Hos ham er Visdom og Bælde; ham hører Raad og Forstand til.

Aabenb. 7, 12: Velsignelse og Ære og Visdom og Tak og Pris og Magt og Styrke være vor Gud i al Evighed! Amen.

§ 36.

Gud fudbyrder sin Villie og sine alvise Hensigter gjennem sine Love. I Naturen, den ufornuftige Skabning, hersker Natu-

rens Lov, gjennem hvilken den evige Fornuft aabenbarer sig; medens Memmeslægten og det enkelte Memmes Udvikling sfter efter Landens Lov. Da Gud ved disse Love har ordnet Alt saaledes, at enhver Skabning indtager sin rette Plads i den hele Række, og er i den Stilling og de Forhold, som tilkomme den efter dens Natur og Væfaffenhed, er han den retfærdige. Guds Retfærdighed viser sig derfor ligesaavel i at give de Love, hvilke Afkningen maa lyde (den Lovgivende Retfærdighed); som i at overholde disse Love (den Dommende Retfærdighed).

Pf. 11, 7: Herren er retfærdig, elsker Retfærdighed; hans Ansigt besucer en Oprigtig.

Job. Aabeb. 15, 3: Store og forunderlige ere dine Gjerninger, Herre Gud, Du Almægtige! Retfærdige og sande ere Dine Veie, Du de Helliges Konge!

Pf. 119, 137: Herre! Du er retfærdig, og dine Domme ere Ret.

Ann. I Forhold til de fornuftige Skabninger viser Guds dommende Retfærdighed sig deels som belønnende, deels som straffende. Og da den fornuftmæssige Verdensorden fører det med sig, at Belønning og Straf ere naturlige Følger af vor Tænk- og Handlemaade, sige vi medrette: Dyden er sin egen Løn, og Lasten er sin egen Straf.

Men hvor Guds Wiisdom og Retfærdighed kræver det, sender han Belønning og Straf ved umiddelbare Tilstræffelser, der skulle modtages som Opmuntringer og Opfordringer, eller som Prøvelser og Advarslar.

Sir. 31, 39: Gjører Gders Gjerninger for denne Tid, saa skal han give Gder Gders Løn i sin Tid.

2 Macc. 6, 13: At de, som handle ugudeligen, ikke efterlades lang Tid, men strax falde i Straf, er et Tegb til en stor Velgjerning.

§ 37.

Idet Guds Retfærdighed kræver, at Alt skal være efter hans Villie, kommer Alt derved tillige til at opnaae sin

egen Bestemmelse. Derved viser hans Retfærdighed sig som Godhed, idet han giver enhver af sine Skabninger saameget Gødt, som deres Natur og indre og ydre Tilstande gjøre dem istand til at modtage.

Matth. 19, 17: Ingen er god, uden Gen, som er Gud.

Pf. 145, 9: Herren er god mod dem Alle, og hans Barmhjerlighed er over alle hans Gjæringer.

Matth. 5, 45. Han lader sin Sol opgaae over Døde og Gode, og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige.

§ 38.

Guds Godhed mod de fornuftige Skabninger kaldes *Kjærlighed* og viser sig ikke blot deri, at han meddeler dem gode Gaver, men at han meddeler dem sit eget Væsen, sin egen Aand. Guds Kjærlighed aabenbarer sig derfor i sin uendelige Rigdom i Jesu Christi Aabenbaring, i den Helligaands Udsendelse og Guds Riges Virksomhed paa Jorden.

Da Guds Kjærlighed bestandig er retfærdig, sige vi, at der er ingen *Personsansæelse* hos Gud.

1 Joh. 4, 16: Gud er Kjærlighed, og hvo som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud, og Gud i ham.

1 Joh. 4, 19: Vi elske ham, fordi han elskede os først.

Joh. 3, 16: Saa haver Gud elsket Verden, at han haver givet sin Søn den Genbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv.

Rom. 2, 11: Der er ingen Personsansæelse hos Gud.

Ann. 1. Guds Kjærlighed kaldes *Naade*, forsaavidt den betragtes i Forhold til den faldne Slægt, og bliver os tildeel uden al Fortjenslighed fra vor Side.

Eph. 2, 8: Af Naade ere I frelst formedelst Troen, og det ikke af Gøder, det er en Guds Gave.

Ann. 2. Guds Kjærlighed kaldes *Barmhjerlighed*, forsaavidt den aabenbarer sig i Forhold til den menneskelige legemlige eller aandelige Trang og Nød.

Luc. 6, 36: Saa værre da barmhjertige, som Eders Fader og er barmhjertig.

Ann. 3. Guds Kjærlighed mod gjenstridige og forhædede Syndere kaldes Langmodighed. Den langmodige Gud opsætter Synderens Straf for at give ham Tid til Omvendelse.

Rom. 2, 4: Foragter du hans Godheds og Laalmodigheds og Langmodigheds Rigdom, og veed ikke, at Guds Godhed leder Dig til Omvendelse.

§ 39.

Formedelt sin Kjærlighed meddeler Gud Menneskene sit evige Bæsen og aflægger Vidnesbyrd om sig i deres Indre. Men dette Vidnesbyrd indeholder tillige en Fordring, der gjøres til Mennesket saavel igjennem Guds Ord, som gjennem Samvittighedens Paamindelser. Indholdet af denne Fordring er, at vi skulle stræbe at blive Gud lige ved at underkaste os hans Kjærligheds Styrelse med fri Lydighed.

Denne Guds Fordring til os lærer os at kjende ham som den hellige, d. e. den, der uberørt af al Synd og Ufuldkommenhed kun vil og elsker det Gode. Da Gud er hellig, er Formaalet for hans Styrelse af Menneskeslægten og det enkelte Menneskes Skjæbne, at Alle skulle blive hellige.

Æf. 6, 3: Hellig, hellig, hellig er den Herre Zebaoth, al Jorden er fuld af hans Ære.

1 Pet. 1, 15: Efter den Hellige, som Eder kaldte, vorder og I hellige i al Omgængelse.

1 Theosf. 4, 3: Dette er Guds Willie: Eders Helliggjørelse.

§ 40.

Medens de enkelte guddommelige Egenstaber vise os den Ufuldkomne, aabenbarende sig i forskjellige Forhold til sine Skabninger, kalde vi ham derimod den salige, idet vi tænke os ham som Indbegrebet af al Fuldkommenhed, indbefattende i sig al Magt og Herlighed; han er den, af hvem Alt er af-

hængigt, medens han selv er uafhængig af Skabningen og uendelig opøst over den.

Det Guds Kjærlighed og Hellighed virker i Menneskene for at forene dem med den Salige, er det evige og høieste Formaal for hans Virksomhed at gjøre Menneskene salige ved at inddrage dem i sit Samfund.

1 Tim. 6, 15: Den Salige og alene Mægtige, den Herrens Herre og Kongens Konge.

Ap. Gj. 17, 24, 25: Gud, som haver gjort Verden og alle Ting, som ere derudi, han, som er Himmelens og Jordens Herre, boer ikke i Tæmpler, gjorde med Hænder; han tjenes og ikke af Menneskers Hænder, som den, der haver Noget behov, efterdi han selv giver Alle Liv og Mand og alle Ting.

1 Tim. 1, 11: Den salige Guds herlige Evangelium.

1 Cor. 15, 1, 2: Fremdeles minder jeg Eder, Brødre! om det Evangelium, som jeg forkyndte Eder, hvilket I og annammede, i hvilket I og ere vedblevne, ved hvilket I og blive salige, dersom I beholde det efter den Tale, hvormed jeg forkyndte Eder det.

Ann. Forsaaavdt Menneskets Salighed betegner dets Dptagelse i Samfundet med den salige Gud, er den noget fremridigt, Indbegrebet af Guds Forjættelser til de Fromme. Men Skriften kalder Menneskene allerede salige her i det jordiske Liv, naar de understøttede af Guds Kraft arbejde paa deres Saliggjorelse og stræbe at leve et Liv i Gud. Et Gjenstik af det evige og salige Liv forklarer og forherliger da allerede den jordiske Tilværelse, hvis Forkrænkelighed udelukker Muligheden af den uforstyrrede Salighed.

Rom. 4, 7, 8: Salige ere de, hvis Overtrædelser ere forladte, og hvis Synder ere skjulte; salig den Mand, hvem Herren ikke vil tilregne Synd!

Matth. 5, 3: Salige ere de Fattige i Aanden: thi Himmeriges Rige er deres.

§ 11.

Hovedsummen af den christelige Lære om Gud er, at han er den treenige. I sit Ord aabenbarer han sig som

Fader, Søn og Helligaand, og vil som saadan tilbedes af Menneskene. Men da Læren om den treenige Gud ikke blot angaaer hans Forhold til Menneskene, men hans evige urangselige Væsen, er denne Lære et Mystorium, en Hemmelighed, som ikke kan være Gjenstand for Erkjendelsen, men for Troen, og hvis uendelige Indhold først i det evige Liv vil oplade sig for de salige Aander.

I Forhold til Menneskene aabenbarer den treenige Gud sig som den skabende (Faderen), den forløsende (Sønnen) og den helliggjørende Gud (den Helligaand). Saaledes erkjende vi, hvad Treenheden er for os, om vi end ikke kunne erkjende, hvad den er i sig selv.

Da Læren om den treenige Gud er Grundvolten for den christelige Troeslære, bliver Enhver, der optages i de Christnes Samfund, efter Herrens egen Befaling døbt til at troe paa Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand.

Matth. 28, 18, 19: Og Jesus traadte frem, talende med dem og sagde: Mig er givet al Magt i Himmelen og paa Jorden. Gaaer derfor hen og gjører alle Folk til mine Disciple ved at bede dem i Navnet Faderens, Sønnens og den Helligaands.

Marc. 1, 9-11: Og det skete i de samme Dage, at Jesus kom fra Nazareth i Galilæa, og døbtes af Johannes i Jordan; og strax, da han steg op af Vandet, saae han Himlene adskilte, og Aanden ligesom en Due komme ned over ham; og der skete en Røst fra Himlene: Du er min Søn, den Elskelige, i hvilken jeg haver Behagelighed.

Anm. 1. Da den treenige Guds Aabenbarelse fuldendtes i Jesu Christi Menneskevordelse og den Helligaands Udsendelse, kunde den forchristelige Aabenbaring egentlig kun indeholde denne Lære som en Aelse og Forventning; den er derfor den inderste Kjerne af de prophetiske Forjættelser. I det Propheternes tale om Messias (Christus), som skulde komme til Guds Forherligelse og det jødiske Folks Lykkeligjøreelse, føle de sig grebne og besjælede af Guds Aand, som lægger Spaadom-

mens Ord paa deres Tunge og Kraftens Gjæringer i deres Haand. Men ved Siden af denne Opfattelse af Guds Mand som en Visdommens og Kraftens Mand erkjende de ham tilige som Hellighedens Mand.

Es. 7, 14: Derfor skal Herren selv give Eder et Tegn: see, en Jomfru er frugtommelig og føder en Søn, og Du skal kalde hans Navn Immanuel (d. e. Gud er med os).

Dan. 7, 13: See, der kom En i Himmels Skyer, som Menneskens Søn.

Mich. 5, 1: Og du Bethlehem Ephrata, er en liden at være blandt Juda Tusinde. Af dig skal En udgaae til at være en Hersker i Israels, og hans Udgang er fra fordom, fra Svigheds Dage.

Zach. 7, 12: De forhærde deres Hjerter som en Diamant, saa at de ikke horte Loven og Ordene, hvilke den Herre Zebaoth sendte ved sin Mand formedelst de første Propheter.

Joel 3, 1: Og det skal see derefter, at jeg vil udgyde min Mand over alt Kjøb, og Eders Sønner og Eders Døttre skulle propheter.

2 Sam. 23, 2: Herrens Mand talede med mig, og hans Tale fete ved min Tunge.

Mich. 3, 8: Men jeg, jeg er sandeligen fyldt af Herrens Mandes Kraft, og af Ret og Styrke.

Pf. 51, 13: Vortkast mig ikke fra Dit Ansigt og tag ikke Din Helligaand fra mig.

§ 42.

Gud kaldes **Fader**, fordi han er Altings almægtige Skaber og Herre, fordi han har dannet Mennesket i sit Billede og efter sin Lignelse, og fordi han i Særdeleshed gennem Jesus Christus kalder alle Mennesker til at være sine Børn.

Gud kaldes **Sonnen** som den sig aabenbarende Kjærlighed, der i Tidens Fylde kom til Verden for at kundgjøre Menneskene Faderens Væsen og Villie og aabne dem Udgang til Samfundet med ham.

Gud kaldes **Manden** som den, der har stiftet og bevarer Herrens Menighed og hvert enkelt Medlem deraf. Guds

Ånd bringer Menneskene alle aandelige Naadegaver og kaldes derfor Trøster, Talsmand, Sandheds=Ånd og Helligaand.

Disse tre ere Eet, lige evige, herlige og almægtige; men paa Grund af den menneskelige indskrænkede Fattes=Evne er den ene sande treenige Guds Åabenbaring foregaaet i Tidernes Følge.

Pf. 89, 27: Du er min Fader, min Gud og min Saligheds Klippe.

Eph. 4, 6: Een Gud og Alles Fader, som er over Alle og ved Alle og i Eder Alle.

1 Joh. 3, 1: See, hvor stor Kjærlighed Faderen haver bevilkt os, at vi skulle kaldes Guds Børn.

Job. 5, 23: Alle skulle ære Sønnen, ligesom de ære Faderen; hvo som ikke ærer Sønnen, ærer ikke Faderen, som ham afsendte.

Job. 5, 16: Saa haver Gud elsket Verden, at han haver givet sin Søn den Genbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortæbes, men have et evigt Liv.

Job. 13, 26: Talsmanden, den Helligaand, hvilken Faderen skal sende i mit Navn, han skal lære Eder alle Ting, og minde Eder om alle Ting, som jeg haver sagt Eder.

1 Cor. 12, 4—6: Der er Forskjel paa Naadegaver, men Åanden er den samme; der er Forskjel paa Tjenester, men Herren er den samme; der er Forskjel paa kraftige Gjerninger, men Gud er den samme, som krafteligen virker Alt i Alle.

Ann. 1. Idet vi erkjende Guds Åand som den Selvigeaand, erkjende vi tillige Christendommens uendelige Fortrin for de øvrige Religioner. I Jødedommen herskede Loven som en fremmed Magt, og Folket opfyldtes af „en Trældoms Åand til Frygt“ (Rom. 8, 15); Hedenstabet forstaaer ikke at adskille det Verdslige og det Aandelige, og dets Åand er derfor „Verdens Åand“ (1 Cor. 2, 12). Christi Rige besjæles af den Helligaand, som er „en sønlig Udkaarelsets Åand“ (Rom. 8, 15).

Ann. 2. De tre store christelige Fester have Hensyn til Treenhedslæren. I Julefesten æres Faderen, som af Kjær-

lighed sendte sin Søn til Menneskene; Paaskefesten er Sønnens Fest og minder om hans Hængivelse og Opreisning af Graven; Pintssefesten er til Ihukommelse af den Helligaands Udsendelse og Kirkens Stiftelse. Disse tre Fester har Kirken helligholdt fra meget gamle Tider. Den umiddelbare Bekjendelse af sin Tro paa den treenige Gud aflægger Kirken ved at festligholde 1 Søndag efter Pintsse som Treenighedsfest (festum trinitatis, indstiftet af Pave Johan 13 i Maret 1334).

Andet Afsnit.

Om Guds Gjerninger.

§ 43.

Gud har skabt Verden d. e. han har givet den dens Tilværelse og Indretning, idet han frembragte saavel Materien som Formen; derfor sige vi, at Verden er skabt af Intet, ved Guds Almagt.

Verdens Skabelse er altsaa den Virksomhed af Gud, hvorved han frembragte Verden i den Hensigt, at den skulde aabenbare den evige Guds Herlighed.

1 Mos. 1, 1: I Begyndelsen skabte Gud Himmelen og Jorden.

Gebr. 11, 3: Ved Tro forstaae vi, at Verden er bleven beredt ved Guds Ord, saa at de Ting, som sees, ere blevne af dem, som ikke sees.

Anm. 1. Ordet »Verden« tage vi her i dets meest udstrakte Betydning, saa at det betegner Indbegrebet af alt det Skabte, hvilket Skriften ogsaa kalder »Himmel og Jord.« I Bibelen bruges Ordet Verden ogsaa i flere mere indskrænkede Betydninger.

Anm. 2. Da Verdens Skabelse ligger aldeles udenfor den menneskelige Erfarings Kreds, have vi Kundskaben derom alene af Aabenbaringens Ord. Naar Sedningene stræbte at

forklare sig Verdens Tilværelse, fore de paa forskjellig Maade vild i deres egne Grublerier. Nogle antog en evig Materie (Chaos), som Guderne havde formet og ordnet; men heri ligger den Vildfarelse, at Materien betragtes som evig. Andre troede, at hele Verden var udstrommet af Guddommen, ligesom Straalerne af Solen (Emanationslære); men herved ophøves Modfætningen mellem Mand og Materie. Andre tænkte sig endogjaa Verden frembragt og bestaaende ved et Tilfælde.

De gamle Skandinavers Førefillinger om Verdens Skabelse indeholdes i den yngre Edda: Der var i Begyndelsen kun et uhyre Svælg, Ginnungagab; Syd for det blev en heed Verden, Muspelheim; mod Nord en kold Verden, Niflheim. Sydens Id forenede sig med Nordens Is; deraf fremkom Kampen (Mimthursen) Ymer, som dræbtes af Ddin. Ymers Lig bragtes nu ud i Ginnungagab, hvor hans Kjød blev Jorden, hans Blod Havet, hans Been Bjergene, hans Tænder Stenene, hans Haar Træerne, hans Hjerneskæl Himlen, hvorpaa Ddin fæstede Gnistre fra Muspelheim som Lys. Af to Træer ved Strandbredden dannede Ddin dernæst de første Mennesker, Ask og Embla, som boede i Midgaard.

De renefte hedenste Førefillinger om Verdens Skabelse finde vi i Zoroasters Lære, hvorefter „det skabende Ord“ (Hoznover) har frembragt den synlige Verden som en Afbildning af den usynlige; i denne synlige Verden føres nu Kampen mellem det Gode og Onde; naar det Gode har seiret, forsvinder atter den synlige usuldfomne Verden.

§ 41.

Den hellige Skrift, af hvilken vi ose vor Kundskab om Verdens Skabelse, lærer os om Skabningens Beskaffenhed, at alt det Skabte er saare godt, d. e. svarende til sin Bestemmelse og stiftet til at indtage sin Plads i Rækken af de skabte Ting — og, at Mennesket er skabt i Guds

Billede, hvilket Udtryk vi forstaae ved at betænke, at Guds Kjærlighed imod os viser sig deri, at han meddeeler os sit eget Væsen (see § 38). Men denne Meddelelse er kun mulig, naar Mennesket oprindeligt er skabt modtageligt derfor. Menneskets Aand bærer altsaa i sig et Afpræg af den fuldkommenhed og Herlighed, som er Guds Væsen; og det skal udvikle denne Lighed overeensstemmende med det Guds Billede, hvori det er skabt.

1 Mos. 1, 31: Gud saae alt det, han havde gjort, og see: det var saare godt.

1 Mos 1, 26, 27: Gud sagde: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse. Og de skulle herske over Havets Fiske og Himmelens Fugle og over Dvæget og over den hele Jord og over alt Kryb, som kryber paa Jorden. Og Gud skabte Mennesket i sit Billede; i Guds Billede skabte han det; Mand og Qvinde skabte han dem

Ann. I det gamle Testaments Tid tænktes Menneskets Lighed med Gud fornemmelig at bestaae i det Serredomme, som Gud har givet Menneskene over Jorden og dens øvrige Beboere, ligesom han selv er Herre over hele Verden og alle Skabninger i den. Men denne Lighed kan ikke være den egentlige og væsentlige, da den ophører med Menneskets Død. Det Guds Billede, i hvilket Mennesket er skabt, bevarer i Ewigheden, fordi det udgjør dets sande Væsen og udsødelige Natur.

§ 45.

Den hellige Skrift omtaler Tilværelsen af Engle, hvis Skabelse er gaaet forud for Menneskets; thi Herren siger (Job 38, 7), at „alle Guds Børn raadte af Glæde“, da Jorden grundfæstedes. At de ere skabte i de 6 Skabelses Dage, sees af 1 Mos. 2, 1, hvor der siges, at „Himmelen og Jorden bleve fuldkommede, og al deres Hær“.

Skriften lærer os, at Englene ere usynlige fornuftige Skabninger, som ere begavede med en høiere

Natur end Menneskene, og som have gjennemgaaet deres Prøvelsestid. De have Saligheden i Samfundet med Gud, hvis Villie de udrette navnlig ved at beskjærme de fromme Mennesker.

Pf. 105, 20: Lovet Herren, I hans Engle, I Vældige i Magt, som udrette hans Ord, idet I høre paa hans Ords Røst.

Hebr. 1, 14: Er de (Englene) ikke tjenende Aander, udsendte til Hjælp for dem, som skulle arve Salighed?

Ann. 1. Ordet Engel (*ἄγγελος*) betyder egentlig et Sendebud, fordi Englene fremtræde som Guds Sendebud til Menneskene baade i Patriarchernes og Propheternes Dage, og paa Christi og Apostlenes Tid.

1 Mos. 22, 11: Da raabte Herrens Engel af Himmelen til ham og sagde: Abraham, Abraham! og han sagde: See, her er jeg!

1 Mos. 48, 15: (Da Jacob velsigner Ephraim og Manasse, siger han:) den Engel, som mig haver igjennem fra alt Ondt, velsigne Drengene.

2 Mos. 3, 2: Og Herrens Engel aabenbaredes for ham (Moses) i en Ibslue, midt af en Tornebuss.

2 Mos. 23, 20: See, jeg sender en Engel for Dit Ansigt at bevare Dig paa Veien og føre Dig til det Sted, som jeg haver beredt.

Pf. 54, 8: Herrens Engel leiver sig trindt omkring dem, som ham frygte, og frier dem.

Ann. 2. Vi kalde Englene usynlige Væsener, fordi de ikke kunne fattes af det menneskelige Siels Sandt. Men da den hellige Skrift forfatter de Fromme i Opstandelsen en Lighed med Engle (Matth. 22, 30), maae vi antage en himmelsk Legemlighed hos Englene; dette bestrækkes ogsaa derved, at de kunne blive synlige.

Skriften omtaler og nævner forskjellige Classer af Engle, hvem forskjellige Gjerninger synes at være anbettede. Saaledes nævnes Cherubim, d. e. Styrkens Helte, Seraphim, d. e. skinnende Lyseengle, Erkeengle o. s. v. Nogle af dem nævnes ved Navn: Gabriel (Guds Kraft), Michael (hvo er som Gud?), Raphael (Guds lægende Kraft).

Alle Englene staae under Christus, med hvem de skulle aabenbares paa den yderste Dag, og de ere med Menneskene deelagtige i det himmelske Rige.

Matth. 16, 27: Menneskens Søn skal komme i sin Faders Herlighed med sine Engle, og da skal han betale Enhver efter hans Gjerning.

§ 16.

Forud for Englenes nuværende Fuldkommenhedsstilstand er gaaet en Prøvelsestid, i hvilken nogle ere faldne. Disse kaldes *onde Engle* og stride mod det Gode, mod Christus og hans Rige. De udgjøre et Samsund, hvis Dverste er Djævelen (ὁ διάβολος d. e. Bagvadsteren) eller Satan (ὁ σατανᾶς, ὁ ἀντίδικος d. e. Modstanderen). Deres asmægtige Trods mod Gud har allerede medført en Usaligheds-tilstand for dem, og paa den yderste Dag skal Dommen forkyndes ogsaa over de onde Engle.

2 Per. 2, 4: Gud sparede ikke de Engle, som syndede, men nedstede dem til Helvede, og overantvordede dem i Mørkets Bænker at forvares til Dommen.

Matth. 23, 41: Gaaer bort fra mig, I Forbandede, i den evige Ild, som er beredt Djævelen og hans Engle!

Anm. 1. Ligesom Djævelen forførte de første Mennesker, saaledes arbeide de onde Engle bestandig paa at udbrede det Onde og tilintetgjøre det Gode. Derfor siger Skriften, at Kristus er aabenbaret, til „at han skal affkaffe Djævelens Gjerninger“ (1 Joh. 3, 8). Djævelens Fristelser kunne Menneskene modstaae ved at vaage og bede og holde sig til Gud, ligesom Kristus modstod Fristelsen (Matth. 4, 1—11).

Jac. 4, 7: Værev Gud underdanige; staaer Djævelen imod, saa skal han flye fra eder.

Anm. 2. Den øverste onde Mand kaldes i Skriften Belial (d. e. Den Asmægtige), Beelzebub (Fluernes Gud, egentlig Navnet paa en af Philisternes Afguder), denne Verdens Fyrste eller Gud, fordi han hersker i de onde Mennesker, som gjere

hans Villie. Han sammenlignes med en Slange for sin List, og med en brølende Løve for sin Grusomhed og Magt.

§ 47.

Verdens Opholdelse er den Virksomhed af Gud, hvorved han bevarer alt det Skabte saaledes, at det opnaaer sin Bestemmelse og opfylder sin Hensigt. Ligesom Intet kan blive til uden ved Guds Kraft, saaledes kan Intet bestaae uden ved ham, og den guddommelige Almagt aabenbarer sig derfor ligesaavel i Opholdelsen, som i Skabelsen.

1 Mo: 8, 22: Saalænge Jorden bliver endnu, skal Sød og Høst, Frost og Hede, Sommer og Winter, Dag og Nat ikke aflade.

Joh. 5, 17: Jesus svarede dem: Min Fader arbejder indtil nu, og ogsaa jeg arbejder.

Ann. Opholdelsen af de levende Væsener kaldes *for* sørgelse; ifølge sin Godhed sørger Gud for dem, at de modtage Alt, hvad de efter deres Natur og Bestemmelse i legemlig eller aandelig Henseende ere modtagelige for.

Pf. 104, 13, 14: Han vander Bjergene af sine hvide Sale; Landet mættes af Dine Gjærningers Frugt. Han lader Græs groe for Dvæget og Urter til Menneskets Tjeneste, for at fremsføre Brød af Jorden.

Pf. 145, 9: Herren er god mod dem Alle, og hans Barmhjerlighed er over alle hans Gjærninger.

§ 48.

Verdens Bestyrelse er den Virksomhed af Gud, hvorved han leder Alt, hvad der sker i Verden, saaledes, at det maa tjene til hans Forherligelse og til Udførelsen af hans evige Wiisdoms Raad. Saavel Menneskeslægstens Historie som det enkelte Menneskes Liv aabenbarer Guds Wiisdom i Alltings Bestyrelse, og opfordrer os til at sætte vor Lid til ham.

1 Pet. 5, 7: Kastet al Ederes Sorg paa Gud; thi han haver Omfarg for Eder.

Ordsp. 15, 3: Herrens Dine ere allestedt; de besue Dine og Gode.

Ann. 1. Guds vise Verdensstyrelse, forsaavidt den angaar Menneskeslægten i Almindelighed eller det enkelte Menneske i Særdeleshed, kalde vi Forsyn, idet vi derved forstaae den Virksomhed, hvorved Gud leder Slægten saavel som de Enkelte til det Maal, han har sat dem. I Forsyuet aabenbarer Guds Kjærlighed sig som den Magt, der uden voldsomt at forstyrre den menneskelige Frihed eller indgribe i Menneskets Handlinger, dog ad sine urandsagelige Veie frembringer det Udsald af Alt, hvorved Guds Villie skeer. Da Forsyuet er Udførelsen af Guds evige og alvise Verdensplan, er dets Virken ufattelig for Menneskene, der kun see det Enkelte, men ikke det Hele i dets Sammenhæng og Fuldkommenhed. Men det er ethvert Menneskes Pligt i sit eget Liv at erkjende og ære Forsyuet's Styrelse, der for den troende Betragtning paa mange Maader oplader og aabenbarer sig.

Ordsp. 16, 33: Løddet kastes i Skjødets; men al dets Udsald er fra Herren.

Phil. 2, 13: Gud er den, som virker i Os baade at vilje og at udrette, efter sit Velbehag.

Sir. 39, 28: Man maa ikke sige: hvad er det? hvortilfal det? thi alle Ting ere skabte til deres Brug.

Judith 9, 13: Du er de Konges Herre, de Smaaes Hjalper, de Strøbeliges Forsvar, de Mistvoldendes Beskytter og deres Frelse, som ikke have Haab.

Rem. 11, 33, 34: Hvor urandsagelige ere hans Domme og hans Veie usvorige! Thi hvo haver kjendt Herrens Sind, eller hvo var hans Raadgiver?

Ann. 2. Hvor Troen paa Forsyuet mangler, betragtes Verdensbegivenhederne og de menneskelige Skjæbner som fremfaldte ved et Tilfælde (en Hændelse), eller styrede efter et uafvendeligt Fatum (Skjæbne). Istedetfor den kristelige Sengivelse i Forsyuet's Styrelse (Resignation) træder da enten Selvehed og Ligegyldighed eller Fortvivlelse.

§ 49.

En overfladist og vantro Betragtning af Verden og Begivenhederne i den har fremkaldt Tvivl om det guddommelige Forsyns Virken i Verden, idet man deels har paaستاet, at det var uværdigt, deels, at det var umuligt at tænke sig Gud virkende i Verden til at styre og regjere den. Ujendrivelsen af disse Indventinger og Forsvaret for Læren om Forsynets Virken har man kaldet *Theodicee* (af *θεός* og *δίκη*).

Man har paaستاet, at det var en uværdig Forestilling om Gud at tænke sig ham bestandig virkende i Verden, som om han ikke kunde skabe den saadan, at den kunde styre sig selv; — og at det fremdeles var en uværdig Forestilling om ham at tænke sig ham sørgende selv for den mindste Skabning og styrende selv de ubetydeligste Begivenheder. Men deels maa den skabte Verden naturligvis ogsaa opholdes, da kun den Uskabte og Almægtige kan bestaae ved sig selv; deels passer Forskjellen mellem Stort og Smaat, Vigtigt og Ubetydeligt kun paa den menneskelige indskrænkede Aand, der ikke formaaer at omfatte Alt med sin Deeltagelse; for den alskudkomne og alhjærlige Gud er Intet ubetydeligt, fordi Alt er hans Skabning og tjener til hans Forherligelse.

Man har fremdeles paaستاet, at det var umuligt at tænke sig Gud styrende Verden, hvori saameget Ondt findes, og hvori det Gode saa ofte maa ligge under i Kampen mod det Onde. Heril maa svares, at egentlig kan man kun kalde det Ondt, som skader Menneskets Væsen og hindrer det i at opnaae dets Bestemmelse; det eneste virkelige Onde er altsaa det moralske Onde, Synden. Nu er det vel sandt, at det Onde her i Verden allevegne er blandet mellem det Gode og kæmper dermed; men saaledes maa det efter Guds Forsyns

Styrelse netop tjene til at fremme det Gode; thi den menneskelige Dyd viser sig i at overvinde det Onde, og den menneskelige Kraft hærdes ved Kampen derimod. Og kun for et indskrænket og vantro Blik kan det Onde, der ikke er Guds Skabning og derfor mangler hans Betsignelse, vise sig som det Seierrige. Dets Magt er brudt af Christus, og Hovedsummen af de christelige Prophetier er det Ondes fuldkomne Tilintetgjørelse og det Godes Seier.

Man forstaaer ved det Onde undertiden det physiske Onde, Smerten og Lidelsen. Men heller ikke fra dette Tilværelse kan man hente nogen virkelig Indvending mod det guddommelige Forsyns Virken. Det physiske Onde viser sig nemlig for den christelige Betragtning deels som en ligesrem Følge af det jordiske og syndige Liv, deels som et Middel til at drage Mennesket fra Verden til Gud, idet Erkjendelsen af de jordiske Tinges Skrobelighed, Forsængelighed og Usikkerhed vækker Trangen hos Mennesket til at søge Gud og underkaste sig hans Villie i Taalmodighed. I de enkelte Tilfælde fremtræder det physiske Onde snart som Provøelse eller Kros, snart som Tugtelse eller Opfordring til Omvendelse.

Ann. 1. Naar man endelig har villet bestride Læren om det guddommelige Forsyns Virken med den Paastand, at der findes Misforhold her i Verden mellem Dyden og dens Belønning, Lasten og dens Straf, da gaaer denne Indvending ud fra den Forudsætning, at Dyden skal sege sin Løn i udvortes Goder, Lasten sin Straf i udvortes Under. Men denne Forudsætning er falsk; Dyden og Lasten have deres Løn eller Straf i sig selv (§ 36 Ann.)

Ann. 2. Indvendingerne mod Læren om Guds Forsyn udgaae fra et egenfjærligt, misundeligt og utaknemligt Sind, og ere derfor syndige. Da Guds Forsyn vaager over os af kedel Kjærlighed og Raade, ere vi pligtige uden uforstandig og

formastelig Klage at underkaste os dets Førelser og Tilfikkelse, om de end ere os uforstaaelige eller tunge.

Job 38, 1: (Herren siger:) Hvo er den, som formærker Guds Raad med Tale uden Forstand?

Pf. 27, 14: Vi efter Herren; vær frimodig, og han skal styrke Dit Hjerte; ja vi efter Herren!

Job 1, 21: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!

Efterretninger

om

Frederiksborg lærde Skole

for Skoleaaret 1 Sept. 1848 — 1 Sept 1849

af

Dr. H. M. Flemmer,
Profesfor og Rector.

Bygningen, Bibliotheket, Samlinger.

De i forrige Aars Skoleesterretninger omtalte Bygningsarbejder med Hensyn til Skolens forestaaende Udvidelse fuldendtes i Sommerferien, saa at de nye Klasseværelser kunde tages i Brug ved Skoleaarets Begyndelse. Man vandt derved 2 nye Klasseværelser i overste Etage og 2 Værelser til Samlinger i nederste; et Værelse i nederste Etage foran Bibliotheket, som man hidtil havde maattet benytte til Klasseværelse, hvortil det som aldeles adskilt fra de øvrige kun var lidet stiftet, kunde fra nu af efter sin oprindelige Bestemmelse benyttes til Forsamlingsværelse for Lærerne. Overslaget over samtlige Bygningsarbejder var 5440 Rbdlr. 16 Sk.; det virkelige Beløb blev 5253 Rbdlr. 59 Sk. En Samling af physikaliske Instrumenter, forfærdigede af Instrumentmager Niessen, modtoges i Aarets Løb; Udgifterne dertil andrage circa 900 Rbdlr.; ligeledes modtog man en Mineraliesamling, bestaaende af omtrent 300 Nr. Bibliotheket forøgedes paa sædvanlig Maade, fornemmelig med Bøger henhørende til Naturvidensfaberne, deels ved Forsendelser fra Cultusministeriet, deels ved Indkjøb saavel for den normerede Sum som for en extraordinair bevilget Sum i Anledning af Auctionen over afdøde Kamphoveners Bibliothek; saa og for Disciplenes Bidrag til Morfskabsbibliotheket, der for dette Aar har andraget

56 Rbdlr. Til Bibliotheket og de videnskabelige Apparater var for 1848 normeret 250 Rbdlr.; for 1849 er bevilget til samme Anvendelse 310 Rbdlr., hvoraf antages, at omtrent 10 Rbdlr. ville medgaae til de physiske Experimenter og omtrent 50 Rbdlr. til de physiske Samlingers Supplering og Vedligeholdelse. Fortegnelse over de paa denne Maade i Bibliotheket indlemmede Skrifter, samt Specification over Samlingerne til Brug ved Underviisningen i Naturlære og Naturhistorie vil blive givet i næste Aars Skolesterretninger i Forbindelse med en fuldstændig Realecatalog over Bibliotheket, da den sidste Realecatalog fra 1843 paa Grund af den i de mellemliggende Aar stedfundne ikke ubetydelige Tilvæxt er bleven mindre brugelig.

Dimission. Afgangsexamen.

Af Disciplene i 6te Cl. blev Holger Christian Frederik Neergaard, som for sin Alders Skyld havde siddet 3 Aar i denne Klasse, dimitteret til Universitetet i Efteraaret 1848 og erholdt Haud ill. i Hebraisk, Geographi og Arithmetik, Laud. præ cæt. i Fransk, Laudabilis i de øvrige Fag og altsaa til Hovedcharakter Laudabilis. Han bliver den sidste som Skolen dimitterer til at tage Examen Artium ved Universitetet. I Alt har Skolen siden nærværende Rectors Ansættelse 1837 dimitteret til Universitetet paa denne Maade 37 Disciple, af hvilke 27 have erholdt Laudabilis og 10 Haud ill. til Hovedcharakter. Efterstaaende Tabel viser Antallet af de forskjellige Specialcharakterer, som ere givne i hvert enkelt Fag, hvorhos dog bør bemærkes, at af de under Rubriken Hebraisk ansførte Charakterer ere 1 Laud præ cæt., 3 Laud., 3 H. ill. og 1 N. cont. givne for Græsk som Æquivalent for Hebraisk.

Fagene.	Danf @Hil.	Karin.	Ratinf @Hil.	Stranf.	Geo- brauf.	Reli- gion.	Øifforie.	Geo- graphi.	Steth- metif.	Geo- metri.	Stranf.	Systf.
L. p. cart.	1	6	1	6	4	4	3	3	3	4	4	5
Laud. . . .	31	25	19	22	20	17	16	17	17	25	27	30
H. Hl. . . .	5	6	16	9	11	16	17	16	16	7	6	2
N. cont. . .	"	"	1	"	2	"	1	1	1	1	"	"

Efter Oprettelsen af en 7de Cl. d. 1 Sept. 1848 holdtes den 5te — 7de Sept. for første gang Afgangseramen i denne Skole, nemlig dens første Deel, i Dverværelse af daværende Undervisningsinspector, nu Cultusminister Dr. Madvig. Her til indstillede sig følgende 6 Disciple: Frederik Julius Jørgensen, Martin Carl Wilhelm Christensen, Frederik Sigfred Mühle, Hans Peter Christian Bengien, Carl Christian Emil Flemmer, Georg Hermann Julius Ulrich; for en 7de, Carl Frederik Bengen, som ved Sygdom var forhindret fra at møde, blev i Dverreensstemmelse med en Ministerialskrivelse af 3 Oct. holdt en ekstraordinær Afgangseramen d. 9de og 10de Oct. Den skriftlige Prøve bestod i en tydsk Stil; mundtlig prøvedes de i Geographi, Tydsk, Fransk, Religion; for Prøve i Naturhistorie var dette Hold fritaget ved Ministerialskrivelse af 15 April 1848. De dem tilkjendte Charakterer vare følgende; Disciplene navnes i den Orden, som de dengang indtog i Classen.

Fagene.	Geographi.	Tydsk.	Fransk.	Religion.
Bengen . .	Ug.	Ug.	Ug.	Ug.
Jørgensen	Ug.	Mg.	Ug.	Ug.
Christensen	Mg.	Mg.	Mg.	Ug.
Muh'le . .	Mg.	G.	G.	Mg.
Bengien .	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.
Flemmer .	G.	Mg.	Mg.	Mg.
Ulrich . .	Ug.	G.	G.	Mg.

Opgaven i tydsk Stil for de 6 sidstnævnte, givne af Undervisningsinspectoren, var følgende.

Det græske Sagn tilføjer Skonhedens Gudinde et Bælte ¹⁾,

1) Gürtel.

der besidder den Kraft at give den, der bærer det Ynde¹⁾ og vinde ham Kjærlighed. Den samme Gudinde ledsages af Guldgudinder²⁾ eller Gratierne. Grækerne adskille altsaa Ynden fra Skjønheden; al Ynde er skion, men ikke alt Skjont er Ynde. Efter den samme Allegorie er det Skjønhedens Gudinde alene, der bærer og giver Tillokkelsens³⁾ Belte. Juno, Himmels herlige Dronning, maa først laane hiint Belte af Venus, naar hun vil fortrylle Jupiter paa Ida. Hæbhed altsaa er, selv naar en vis Grad af Skjønhed smykker den (som man slet ikke frakjender⁴⁾ Jupiters Gemalinde), ikke sikker paa at behage; thi ikke af sine egne Indigheder, men af Venus's Belte venter den hoi Gudedronning Sciren over Jupiters Hjerte. Grækerne anbefalede den, hvem, ved alle andre Landsfortrin, Ynden, det Bindende fattedes, at offre til Gratierne. Nisje Gudinder tænkte de sig altsaa vel som det smukke Kjens Ledsagerinder, men dog ogsaa som saadanne, der kunde blive Manden gunstige og ere ham uundværlige, hvis han vil behage.

For C. F. Benzon var af Rector givet følgende Opgave i tysk Stil.

Marstalker af Bicilleville horte ikke til de mægtige Naturer, som ved deres Lands Kraft⁵⁾ beseire store Hindringer, og ved enkelte fremragende Foretagender, som gribe ind i det Hele, tvinge Historien til at tale om dem. Fortjenester (af den Art) som hans bestaae netop deri at de undgaae (at gjøre) den Opgift, som hine søge, og mere bestræbe sig for at holde Fred med Alle, end at vække Beundring og Misundelse. Bicilleville var en Hofmand i Ordets hoieste Betydning, i hvilken det betegner en af de sværeste og mest ærefulde Roller i denne Ver-

1) Anmuth.

2) Guldgöttinn.

3) Reiz.

4) Absvreehen.

5) Gewalt.

den. Han var uden Bakken og med lige Bedholdenhed¹⁾ Thronen hengiven, endskjøndt han saae Personerne paa den tre Gange skifte²⁾. Det skjønnede Billede af den gamle franske Adels og Riddervæsen lever igjen op i ham, og han fremstiller os den Stand, hvortil han hører, saa værdigt, at han sieblikkeligt kunde udfone os med sammes Misbrug (Plur.). Han var ædelmodig, pragtelstende, uegennyttig i hoieste Grad, forbindtlig mod alle Mennesker, fuld af Værfærhed, sit Ord tro, bestandig i sine Tilboieligheder, virksom for sine Venner, ædel mod sine Fjender, tapper som en Helt, en streng Ven af Orden, og, ved al Liberalitet i Tænkemaade³⁾, frygtelig og ubønhørlig⁴⁾ mod Lovens Fjender. Han forstod i hoi Grad den Kunst at komme godt ud af det⁵⁾ med modsatte Charakterer, uden derhos at opoffre sin egen Charakter at behage den Ergjerrige⁶⁾ uden at hylde ham i Blinde, at gjøre sig yndet⁷⁾ af den Forsængelige uden at smigre ham.

Underviisningen. Lærerne.

I Anledning af Dyrettelsen af 7de Klasse blev Lærercollégiet forøget med philologisk Candidat Niels Levinson, som efter 3 Aars Lærervirksomhed ved Horsens lærde Skole havde søgt sin Afsked derfra paa Grund af sit Helbred og derefter foretaget en Udenlandsreise. Han constitueredes her under 14de September 1848 og overdroges Dansk og Tydsk i de 2 nederste Classer. Lectionstabellen og Fagfordelingen bestemtes derefter saaledes:

- 1) Beharrlichkeit.
- 2) Wecheln.
- 3) Gesinnung.
- 4) Uerbittlich.
- 5) Sich vertragen.
- 6) Ehrsuchtig.
- 7) Angenehm sein.

Sectionstabel.

	VII Cl.	VI Cl. A og B	V Cl.	IV Cl.	III Cl.	II Cl.	I Cl.	Summa ugentlige Timer
Dansf.	3	2	2	2	4	6	6	25
Tydf.	"	2	2	2	2	6	6	20
Franf.	"	2	3	2	2	4	2	15
Latin	10	9	10	10	10	"	"	49
Græf.	6	5	5	5	"	"	"	21
Religion	"	2	2	2	2	3	3	14
Historie	3	3	3	3	3	3	3	21
Geogr.	"	1	1	1	1	1	2	7
Mathematif. . .	4	4	4	4	4	4	4	32
Naturlære. . . .	4	2	"	"	"	"	"	6
Naturhistorie . .	"	1	2	2	3	3	3	14
Skrivning	"	"	"	1	3	4	5	13
Gymnastif. . . .	2		2	2		2		8
Hebraiff	2	2	"	"	"	"	"	6
Sang.	—	—	—	—	—	—	—	4
	34	37	36	36	36	36	36	255

Af de 4 ugentlige Syngetimer anvendes i Regelen 1 Time ugentlig paa Begynderne, 1 paa Bassister og Tenorister, 1 til Altister og 1 til Sopranister. Disciplene i 7de Cl. have været dispenserede for at deeltage i Sangunderviisningen; et Andragende at de ogsaa skulde dispenseres for at deeltage i Gymnastikunderviisningen blev ikke bevilget.

Fagfordeling.

Rector Latin og Græf i VII Cl. . . . 16 Timer ugentligt.
 Overlærer Ostermann Latin og Græf i

VI, Latin i IV. 24 — —

Aldjunkt Lowsen Tydsk i VI—III, Hist. og Geogr. i III—I, Naturhist. i I—II	27	Timer	ugentlig.
— Konigsfeldt Hebr. i VII og VI, Hist. i VII—V, Geogr. i VI og V, Calligr. i IV—I	30	—	—
— Borre Latin i III, Fransk i VI—I	25	—	—
— Langhoff Mathem. og Regning i VII—I, Naturlære i VII—VI	38	—	—
— Richelieu Dansk i VII—III, Relig. i VI—I, Naturhistorie i VI—III	35	—	—
— Reinhard Latin i V, Græsk i V og IV, Hist. og Geogr. i IV	24	—	—
— Levinsen Dansk og Tydsk i I—II	24	—	—
— Borre som Lærer i Gymnastik og Skrivning	8	—	—
Skolelærer Grølev som Syngelærer . .	4	—	—

Bed Overlærer **Dstermanns** Fraværelse som Rigsdagsmand bleve hans Timer deelte saaledes, at Herr **Reinhard** saalænge tillige overtog Latin i IV Cl., 10 Timer, og Hr. **Levinsen** ligeledes Latin og Græsk i VI Cl., 14 Timer. Men da denne sidste kort efter paa Grund af sit Helbred frasagde sig disse Timer, blev philologisk Student **Edvard Flemmer**, som for i lignende Anledning havde fungeret som interimistisk Lærer her ved Skolen, antaget til at læse Latin og Græsk i VI Cl., og fungerede saaledes fra 20. November 1848 til 7. Juni 1849. Alle de Lærere som have havt mere end 25 Timer ugentligt, have faaet Ertragodtgjørelse for det Antal Timer, som de have læst over 24 Timer om Ugen.

Disciplene.

Disciplenes Antal var ved Slutningen af forrige Skoleaar 53, i det 1 udmældtes bort for Hovederamens. 1, Christian Neergaard, dimiteredes som ovenfor nævnt til Universitetet; efter Hovederamens eller i Marts Løb udmældtes 8 Disciple, 1 af V Cl. for at dimiteres privat, de andre for at forlade Studeringerne, forsaavidt de ikke allerede vare udstuderende. 12 nye Disciple anmeldtes til Optagelse i Skolen, af hvilke 2 udebleve, 1 kunde ikke antages efter Prøvens Udfald, og 1 fraraadede man med Hensyn til hans Alder at indstille sig. De øvrige 8 antoges. Den højeste Frequent's i Skoleaarets Løb har været 58, for Tiden er den 52. En Liste over Disciplene i den Orden, hvori de den 1. Juli sidde i Classerne, tilføies med Fædrenes Navne og Stilling i Parenthes.

VII Classe.

- 1) Frederik Julius Jørgensen (Uhrmager Jørgensen i Hillerød).
- 2) Carl Frederik Bengon (Justitsraad Bengon i Frederiksborg).
- 3) Martin Carl Wilhelm Christensen (afdøde Postmester Christensen i Frederiksfund).
- 4) Hans Peter Christian Bengien (Provst Bengien i Asminderød).
- 5) Carl Christian Emil Flemmer (Skolens Rector).
- 6) Georg Hermann Julius Ulrich (Forstraad Ulrich ved Farum).
- 7) Frederik Siegfred Mühle (Fleisfader Bogtrykker Bianco Rimo i Kbhvn.).

VI Classe.

- 1) Peter Andreas Ingerslev (Pastor Ingerslev i Kongsted).
- 2) Anton Neergaard (Provst Neergaard i Hillerød).

- 3) Johan Lorenz Lassen (Proprietair Lassen paa Svanholm).
- 4) Jacob Larsen (Saddelmager Larsen i Hillerød).
- 5) Dve Sehestedt-Zuel (Kammerherre v. Sehestedt-Zuel til Raunholt i Fyen).
- 6) Dve Ludvig Møller (Stedfader Billedhugger Zahn i Frederiksborg).
- 7) Otto Peter Erasmus Møller (Broder til Nr. 6).
- 8) Hans Schack Rudolph Knuth (Amtmand Kammerherre, Grev Knuth i Frederiksborg).
- 9) Peter Frederik Nicolai van Wyllich (Pastor van Wyllich i Greve).
- 10) Søren Lemvig Brøndum (afdøde Birkedommer Brøndum i Hjørlunde).

V Klasse.

- 1) Jens Theodor Kragh (afdøde Kromand Kragh i Bagsværd).
- 2) Nicolai Reimer Romb (Starmester Romb i Hillerød).
- 3) Michael Frederik Liebenberg Bengon (Broder til Nr. 2 i VII Cl.).
- 4) Jørgen Christian Jønger Dirif (afdøde Provst Dirif i Tilstøb).
- 5) August Wilhelm Staffeldt (Kammerjunker Staffeldt i Herlev).

IV Klasse.

- 1) Søren Christen Emil Hald (Kjøbmand Hald i Frederiksbund).
- 2) Johannes Nothe (Slotsgartner Nothe paa Fredensborg).
- 3) Paul Sophus Wilhelm Heegaard (Landvæsenscommissair Gaardeier Heegaard i Slangerup).
- 4) Søren Peter Wilhelm Albrethsen (Møller Albrethsen i Bibe Mølle).

- 5) Henrik Steffens Helms (Pastor Helms i Esbønderup).
- 6) Frederik Christian Andreas Olsen (Gaardeier Olsen ved Åsminderød).
- 7) Diderik August Raaschou (Provst Raaschou i Søborg).
- 8) Thomas Emil Lund (Provst Lund i Tjæreby).
- 9) Jens Paulsen Jørgensen (Gaardeier Jørgen Christensen i Røddebo).
- 10) Laurits Ernst Clausen (Proprietair Clausen i Kollerød).
- 11) Joachim Sigismund Ditlev Knuth (Broder til Nr. 8 i VI Cl.).
- 12) Johan Sophus Laurrup (Provst Laurrup i Hammer).
- 13) Ludvig Ehard Ulrich (Broder til Nr. 6 i VII Cl.).

III Klasse.

- 1) Jens Johan Brøndum (Broder til Nr. 10 i VI Cl.).
- 2) August Ferdinand Petersen (Kjøbmand Petersen i Hillerød).
- 3) Georg Christian Langhoff Lund (Overlæge Lund ved 3die Dragonregiment).
- 4) August Carl Christian Clausen (forrige Assessor Clausen paa Kro).
- 5) Christian Erasmus Rasmussen (Skolelærer Rasmussen i Sønderby i Horns Herred).

II Klasse.

- 1) Alexander Niels Lorenzen Hansen (Garver Hansen i Hillerød).
- 2) Eduard Alfred Berner (Afdøde Generalconsul Berner i Tunis).
- 3) William Abildgaard Nielsen (Regimentsdyrlæge Nielsen i Frederiksborg).
- 4) Laurig Eiler Gummeren (Kobbersmedmester Gummeren i Hillerød).

- 5) Carl Thomas van Wylsch (Broder til Nr. 9 i IV Cl.).
 6) Caspar Peter Spang (Farver Spang i Hillerød).

I Klasse.

- 1) Hans Mario Jørgen Hertel (Gaardeier Hertel ved Uvelse).
 2) Michael Clausen (Broder til Nr. 4 i III Cl.).
 3) Ferdinand Hans Henrik Verche (Kammerherre, Toldecas-
 serer og Toldinspecteur Verche i Hillerød).
 4) Niels Peter Herman Petersen (Opsynsmand ved Syge-
 huset i Hillerød, Peder Christiansen).
 5) Carl Valdemar Erslev (Skolelærer Erslev i Hillerød).
 6) Harald Andreas Prom Møller (Broder til Nr. 6 og 7
 i VI Cl.).

Stipendier og Gratistpladser.

I Aar er ligesom iffør bevilget Stipendier til et Beløb af 285 Rbdlr i Alt, nemlig J. J. Jørgensen og M. C. W. Christensen hver en Portion paa 50 Rbdlr., G. H. J. Ulrich, P. A. Jørgensen og J. Larsen hver en Portion paa 35 Rbdlr.; D. P. Møller, J. Th. Kragh, N. N. Romb og N. C. C. Clausen hver en Portion af 20 Rbdlr., Alt at oplægge til Bedkommendes Afgang til Universitetet efter fuldstændig afsløvet Afgangsexamen. Fri Underviisning bevilgedes endvidere 11 Disciple, nemlig C. Chr. C. Flemmer, J. S. Mühle, N. Neergaard, D. P. E. Møller, P. F. N. van Wylsch, J. Chr. Jønger Dirik, J. Chr. A. Olsen, Th. E. Lund, J. P. Jørgensen, J. C. W. Paulsen (senere udmældt) og Chr. C. Rasmussen. De 2 Molitiske Stipendier ere oppebaarne af P. A. Jørgensen og J. C. W. Paulsen, dog af denne sidste kun for December Termin, da han udmældtes den 1. December. I hans Sted er endnu ingen denomineret. For Tiden have følgende Disciple Stipendieoplag indestaende

i Skolekassen til følgende Beløb: J. J. Jørgensen 180 Rbdlr., M. E. W. Christensen 240 Rbdlr., G. H. J. Ulrich 70 Rbdlr., P. A. Jørgensen 90 Rbdlr., J. Larsen 55 Rbdlr., D. E. Møller 100 Rbdlr., J. Th. Krøgh 40 Rbdlr., N. N. Romb 40 Rbdlr., A. E. C. Clausen 20 Rbdlr.,
tillsammen 835 Rbdlr.

De i Skoleaaret gennemgaaede Pensn. Lære- og Læsebooger.

Dansk.

- VII Cl. I Begyndelsen af Skoleaaret meddelede en Udsigt over den nordiske Mythologi, hvorved Dehenschlægers Nordens Guder stadig benyttedes. Senere er den danske dramatiske Litteraturs Historie gennemgaaet, hvorved til lige Arbejder af de vigtigste dramatiske Forfattere ere læste. De skriftlige Opgaver, til hvis Besvarelse Disciplene i Regelen ere blevne veiledede paa Skolen, have for det Meste været af et almindeligere Indhold, hvorved Disciplene fik friere Raaderum over Form og Fremstilling. Dvælses i mundtlige Foredrag ere anstillede enten over selvvalgte, eller over opgivne Emner.
- VI Cl. Den danske skønne Litteraturs Historie i Middelaalderen og indtil Udgangen af forrige Aarhundrede er gennemgaaet, nærmest efter Thorsens Haandbog. De skriftlige Opgaver have været deels af et religiøst eller historisk, deels af et almindeligt Indhold. Flere Digterværker ere læste, og Dvælses i mundtlige Foredrag ere anstillede.
- V Cl. Ugentlig er en Stil skreven, afværende paa Skolen og hjemme. Afskillige æsthetiske Værker ere læste.

- IV Cl. Den ugentlige Stil er i Regelen skreven paa Skolen; Grammatiken er indøvet og repeteret ved Analyse i Flors Læsebog, der ogsaa er benyttet til Læseøvelser.
- III Cl. Af de 4 ugentlige Timer ere i Regelen 2 anvendte til Stiløvelser, hvorved flere Lektionen af Borgens Veiledning ere benyttede. Bojesens Grammatik er læst og repeteret, og Flors Læsebog benyttet ligesom i IV Cl.
- II Cl. Molbechs Læsebog er benyttet til Læsning og Analyse. Formulæren læst efter Bojesens Grammatik. Skriftlige Øvelser 3 til 4 Gange om Ugen.
- I Cl. Molbechs Læsebog er benyttet som i II Cl. Det Vigtigste af Formulæren læst efter Bojesens Grammatik. Skriftlige Øvelser 3 til 4 Gange om Ugen.

Latin.

- VII Cl. Ciceros Cato Major og Lælius, Talerne for S. Roscius Amer., de 4 catilinæriske, for Milo, Ligarius, Dejotarus; hans Breve i Süpfles Udgave 1—5te Afsnit (til Begyndelsen af Proconsulatet); de Off. 1ste Bog; Livius 29—32te Bog; Suetons Julius Cæsar; Vneiden 1—3die Bog; Horats Dder 1—4de Bog; Sammes Epp. og Ars Poetica¹⁾. Af Madvigs Grammatik er gjenmemgaaet hele Syntaren; det væsentligste af Antiquiteter og Litteraturhistorie er meddeelt efter Bojesen og Tregder. 2 Stile ugentlig ere udarbejdede hjemme; tillige ere foretagne jevnlige Stiløvelser paa Skolen selv, deels mundtligt, deels skriftligt.
- VI Cl. Ciceros Taler for Sert. Roscius og Ligarius; Ciceros Breve i Süpfles Udgave 6te og 7de Afsnit; Li-

¹⁾ En stor Deel heraf var forhen læst og blev nu blot repeteret. Samme Bemærkning gælder ved Græssen for denne Klasse.

vius's Historie 1ste Bog, Horats's Oer 1ste Bog. 2 til 3 Stile ugentlig, af og til Version. Enkelte Assnit af de Romerske Antiquiteter ere gjennemgaaede, som Feraatter-Læsningen dertil gav Anledning.

- V Cl. Ciceros Tale for det Manliske Lovforslag, hans Breve i Süpfles Udgave: X—XVI; Sallustii bell. Catilinarium. Madvig's Grammatik: Syntaren repeteret; 3 Stile ugentlig.
- IV Cl. Casar's Gallerkrig 1ste og 2den Bog. Af Madvig's Grammatik repeteret enkelte Assnit af Formlæren; af Syntaren ere de vigtigste Regler læst indtil det 3die Assnit. 2 til 3 Stile ugentlig.
- III Cl. Af Bergs og Mollers Læsebog er læst den største Deel af 1ste og 2det Assnit. Af Madvig's Grammatik er Formlæren læst og repeteret. Foruden daglig mundtlig Dvelse i at oversætte fra Dansk til Latin ogsaa i den sidste Tid skriftlige Stile.

Græsk.

- VII Cl. Odysséen 13—19de Bog, Herodot 8—9de Bog; Xenophons Memorabilia 1—2den Bog, Demosthenes's Taler: de 3 olynthiske, 3 philippiske, om Rhodiernes Frihed, om Freden, om Forholdene paa Chersonesos, om Kronen; Pseudodemosthenes (Megesippos) om Halsomesos; Aristophanes's Skyer. Det Bæsentligste af Madvig's græske Syntar er gjennemgaaet; ligeledes det Bæsentligste af Litteraturhistorien efter Tregder; Antiquiteterne forsaavidt de læste Steder dertil gav Anledning.
- VI Cl. Xenophon's Memorabilia 2den Bog, Herodot's Historie 9de Bog, Plato's Apologia Socratis; Homer's

Odysse 19—20de Bog. Langes Græske Formlære, Madvig's Græske Syntax, Bojesens Antiquiteter og Tregders Litteratur-Historie ere stadig benyttede.

- V Cl. Xenophon's Anabasis. I. III—IV. Formlæren i Langes Grammatik repeteret.
- IV Cl. Langes gr. Læsebog: Pag. 1—16 og Pag. 85—103. Det Vigtigste af Formlæren i Tregders Gramm.

Sebraiff.

- VII Cl. Hele Genesis og Psalm. 1—15; et fuldstændigt Cursus i Grammatiken.
- VI Cl. A. Genesis Cap. 12—40 og et fuldstændigt Cursus i Grammatiken.
- VI Cl. B. Genesis 1—12 og Whittes Grammatik til § 78 med Undtagelse af 6te og 7de Cap.

Lydf.

- VI Cl. Hjorts Læsebog, den poetiske Deel. Schillers Wilhelm Tell. Meiers Grammatik. 1 Stil ugentlig.
- V Cl. Hjorts Læsebog, den profaiske Deel Pag. 158—166; 355—375; 384—397; 526—542. Meiers Grammatik. 1 Stil om Ugen.
- IV Cl. Hjorts Læsebog Pag. 83—115; 158—174. Meiers Grammatik til de uregelmæssige Verba. Kungs og Jürs Materialier Pag. 25—47 mundtlig. I det sidste Halvaar 1 Stil om Ugen.
- III Cl. Hjorts Læsebog Pag. 26—70. Meiers Grammatik til de uregelmæssige Verba. Kungs og Jürs Materialier Pag. 16—42 mundtlig.
- II Cl. Riises Læsebog for Mellemclasserne Pag. 1—123. Det Vigtigste af Formlæren efter Meiers Grammatik.
- I Cl. Campes Robinson Pag. 88—154.

Fransk.

- VI Cl. Borrings Etud. litt. Pag. 62—105, 148—222 ; cursivt er læst c. 80 Pag. af Mérimées Colomba. Af Grammatikken er repeteret hele Formlæren og de vigtigste Afsnit af Syntaren. 1 Stil ugentlig, afvexlende skriftlig og mundtlig.
- V Cl. Etud. Pag. 133—167, 252—334 (hele partie historique). Hele Formlæren og enkelte Dele af Syntaren. 1 Stil ugentlig, tildeels efter Borrings Stilovelseser.
- IV Cl. Af Læsebogen for Mellemklasserne Pag. 109—165, 234—262. Hele Formlæren er læst. 1 Stil ugentlig.
- III Cl. Samme Læsebog Pag. 1—106 (untagen Pag. 53—74). Formlæren indtil de uregelmæssige Verber. En Stil ugentlig.
- II Cl. Borrings Manuel: Pag. 55 ad fin. Af Læsebogen for Mellemklasserne Pag. 1—30. Declinationer og Conjugationer samt Kjønsdannelsen er læst i Grammatikken og indøvet i lette Exemppler.
- I Cl. Manuel Pag. 1—60.

Religion

- VI Cl. Fogtmanns Lærebog §§ 59—97 og §§ 136—fin. Hele Herslebs større Bibelhistorie. Af det N. Test. i Grundsproget er læst Johannis Evangelium.
- V Cl. Efter dicterede Paragrafer er læst Læren om Gud, om Menneskets Natur og Bestemmelse, og om Pligterne mod Gud. Af Herslebs større Bibelhistorie er læst det gamle Testaments Historie. Af det nye Testamente er læst den sidste Halvdeel af Apostlenes Gjerninger (Cap. 15—28).

- IV Cl. Af Valles Lærebog er læst 6—8 Cap., af Herlebs større Bibelhistorie fra Cyrus til Djergrædikenen. Af N. T. er læst Lucae Evangelium.
- III Cl. Valles Lærebog Cap. 3—6 B; i Herlebs større Bibelhistorie forfra til Cyrus; af N. T. Marci Evangelium.
- II Cl. Valles Lærebog 1 og 2 Cap.; hele Herlebs mindre Bibelhistorie; endeel Capitler af det gamle Testaments historiske Bøger ere læste, ligeledes 18 Psalmer af den evangeliske Psalmebog.
- I Cl. Luthers lille Katechismus; Herlebs mindre Bibelhistorie; Bibellæsning og Psalmer som i II Cl.

Mathematisk.

- VII Cl. Kjædebrok. Kvadratiske Figninger. Logarithmer. Progressioner. Beregning af Renter og Annuiteter samt Repetition af det arithmetiske Cursus. Stereometri og Plan Trigonometri efter Ramus. Repetition af Plangeometrien. Sphærisk Astronomi og mathematisk Geographi efter Oluffens Lærebog. 3 Reglen ere 2 Timer ugentlig anvendte til skriftlige Dvælses.
- VI Cl. A. Figninger af 1ste Grad med 1 og flere Ubekjendte. Kvadratiske Figninger. Kjædebrok. Logarithmer. Progressioner. Beregning af Renter og Annuiteter. Geometrisk Construction. Stereometri og Plan Trigonometri til Art. 5 efter Ramus. 1 Time ugentlig anvendt til skriftlige Dvælses.
- VI Cl. B. Fallesens Arithm. Cap. VI & X. Ursins Geom. § 100—153 (som Grundlag). Skriftlige Dvælses 1 Time ugentlig.

- V Cl. Fallesjens Arithm. Cap. VI, VII & X. Ursins Geom. § 1—147 (som Grundlag). Skriftlige Øvelser 1 Time ugentlig.
- IV Cl. Steens Elementair Arithmetik indtil Decimalbrot. Dyperrmanns Plangeometri 1—123. Bogstavregning og alm. Regning.
- III Cl. Steens Elementair Arithmetik. De 4 Regningsarter. Bogstavering og alm. Regning.
- II og I Cl. Almindelig Regning.

Naturlære.

- VII Cl. Af Silfverbergs „chemiske Physik“: Galvanisme og Elektromagnetisme. Af Ørstedes „Naturlærens mekaniske Deel“ § 196—351. Repetition af det hele Cursus.
- VI Cl. Ørstedes Naturlærens „mechaniske Deel“ § 1—196.

Naturhistorie.

- VI Cl. Efter dicterede Paragrapher er gjenmemgaaet flere Capitler af Physfloglogien; efter Bramsens og Drejers Lærebog er repeteret Veendyrene.
- V Cl. Efter Petits Botanik er læst til den almindelige Botanik; smaae Excursioner ere jævnlig anstillede. Af Zoologien er repeteret Veendyrene.
- IV Cl. Efter Bramsen og Drejer: Fiske, Leddyr og Bløddyr.
- III Cl. Efter Bramsen og Drejer: Indledning, Memmesket og Veendyrene.
- II Cl. Krøyers naturhistoriske Lærebog, heelt gjenmemlæst og repeteret.
- I Cl. Stroms naturhistoriske Læsebog: Pattedyr og Fugle.

Historie.

- VII Cl. Et fuldstændigt Cursus i Verdenshistorien (efter den ved Skoleaarets Begyndelse i et Læremøde forelagte Plan).
- VI Cl. Danmark indtil 1536, Frankrig, England, Spanien, Portugal, Nederlandene, Tydskland, Schweiz og Italien.
- V Cl. Folkevandringen og Monotheismens Begrundelse (efter Webers Lærebog), Frankrig, England, Spanien, Portugal, Nederlandene og Tydskland.
- IV Cl. Webers Lærebog: 1ste Cursus (den gamle Historie).
- III Cl. Allens Danmarks Historie indtil 1523.
- II Cl. Kosfods fragmentariske Historie fra Reformationen indtil de nyeste Tider. Allens Danmarks Hist. til 1397.
- I Cl. Kosfods fragmentariske Historie til Carl I i England.

Geographi.

- VI Cl. Den første Halvdeel af Geographien (indtil Østerrig i Belschows Lærebog). Classens ældre Afdeling har tillige repeteret den sidste Halvdeel.
- V Cl. Den almindelige Indledning til Geographien og den specielle til Europa, Danmark, Norge, Sverrig, Rusland, Preussen og Tydskland.
- IV Cl. Belschows Lærebog: Asien, Africa, Amerika og Australien.
- III Cl. Belschows Lærebog: Pag. 16—123.
- II Cl. Belschows Lærebog: Pag. 16—123.
- I Cl. Jagerstøvs mindre Geographie heelt gennemlæst og repeteret.

Skrivning.

Heri undervises kun i de 4 nederste Classer; i de 3 øverste Classer, hvor calligraphiske Øvelser ikke finde Sted,

paaseer man at Disciplene i deres skriftlige Arbejder besitte sig paa en reen og tydelig Haand.

I det nye Skoleaar er bestemt at bruge følgende Bøger i de forskjellige Classer.

VII Cl. I Latin og Græsk forskellige Affnit af Cicero, Livius, Sueton, Tacitus, Horats, Virgil; Xenophon, Plato, Thukydidēs, de græske Talere, Tragikere, Aristophanes, Homer, Herodot, Alt efter nærmere Bestemmelse. Tregders Litteraturhistorie, Bojesens græske og romerske Antiquiteter, Madvigs lat. Gramm., Sammes græske Syntax, Langes Formlære; Oluffsens Astronomi (leveres fra Skolen), Ramus's Trigonometri, Ørsted Naturlærens mekaniske Deel, Silfverberg kemisk Physik, Fallesens Mathematik, Ursins Geometri, Webers Verdenshistorie, Kosods Udtog af Historien, Allens Danmarks Historie, samt for dem der læse Hebraisk en hebraisk Bibel og Whittes Grammatik.

VI Cl. Ciceros Breve (Süpfles Udg.), hans Taler (Madvigs Udg.), Bøgerne de Off. (Zumpt's Udg.); Livius 1ste Pentade, Virgils Æneide, Horats; Herodot, Odysseen, Xenophons Memorabilia Socratis, Platons Dialoger (Wiehes Udg.), et Par Taler af Demosthenes efter nærmere Bestemmelse, Madvigs latiniske Grammatik og græske Syntax, Langes Formlære, Bojesens græske og romerske Antiquiteter, et græsk N. Test.; Genesis, Whittes hebr. Grammatik, Borrings Etudes litt. (4de Udg.), Sammes Stiløvelser (4de Udg.) og Grammatik (5te eller 6te Udg.); Hjorts tydske Læsebog (poetisk Deel), Meyers tydske Grammatik, Fogtmanns Læsebog,

Herselebs store Bibelhistorie, Silfverbergs chemiske Physik, Orsted Naturlærens mechaniske Deel, Fallesens Mathematik, Ursinus Geometri, Webers Verdenshistorie, Kosfods Udtog af Verdenshistorien, Allens Danmarks Historie, Munthes Geographi ved Velschow, Königsefeldts gamle Geographi, et Atlas, Bramsens og Dreyers Lærebog i Zoologi og Botanik, Petits Botanik.

- V Cl. Ciceros Breve (Süpfles Udgave); hans Taler (Madvig's Udg.), Livius 1ste Pentade, Feldbanschs Chrestomati af Dvids Metamorphoser, Madvig's latinske Grammatik, Bojesens romerske Antiquiteter, Xenophons Anabasis, Tregders græske Grammatik, Borrings Etudes litt. (1de Udg.); Sammes Stilovelsler (1de Udg.) og Grammatik (6te Udg.), Hjorts tydske Læsebog, prosaisk Deel (2den Udg.), Meyers tydske Grammatik, Herselebs store Bibelhistorie, et dansk N. Test., Fallesens Mathematisk, Dppermanns Geometri, Bramsens og Dreyers Lærebog i Zoologi og Botanik, Petits Botanik, Webers Verdenshistorie, Kosfods Udtog af Historien, Allens Danmarks Historie, Munthes Geographi ved Velschow, Königsefeldts gamle Geographi, et Atlas.
- IV Cl. Julius Cæsars Gallerkrig (Whittes Udg.), Ciceros Taler (Madvig's Udg.), Madvig's latinske Grammatik, Kanges græske Læsebog (sidste Udg.), Tregders græske Grammatik, Borrings franske Læsebog for Mellemklasser (1de eller 5te Udg.); Sammes Stilovelsler (1de Udg.) og Grammatik (6te Udg.); Hjorts tydske Læsebog, prosaisk Deel (2den Udg.), Meyers tydske Grammatik, Kungs og Jürs Materialier, Valles Lærebog, Herselebs store Bibelhistorie, et dansk N. Test., Flor's danske Læsebog, Bojesens danske Grammatik, Steens

Judledning til Mathematiken, Doppermanns Geometri, Bergs Opgaver, Ursinus Regnebog, Bramsens og Drejers Lærebog i Zoologi og Botanik, Webers Verdenshistorie, Munthes Geographi ved Velschow, Kongsskolets gamle Geographi, et Atlas.

III Cl. Bergs og Møllers latinske Læsebog, Madvig's latinske Grammatik, Borrings franske Læsebog for Mellemklasser (5te Udg.), Sammes Grammatik (6te Udg.), Hjorts tyske Læsebog, profaisk Deel (2den Udg.), Meyers tyske Grammatik, Kungs og Jürs Materialier, Valles Lærebog, Herstebs større Bibelhistorie, et dansk N. Test., Flors danske Læsebog, Bojesens danske Grammatik, FALLESENS Mathematik, Ursinus Regnebog, Bergs Opgaver, Bramsens og Drejers Lærebog i Zoologi og Botanik, Allens Danmarks Historie, Munthes Geographi ved Velschow, et Atlas.

II Cl. Borrings Manuel (6te Udg.) og Grammatik (6te Udg.), Riises større tyske Læsebog, Meyers tyske Grammatik, Valles Lærebog, Herstebs mindre Bibelhistorie, en Bibel, en Psalmebog, Molbechs danske Læsebog, Bojesens danske Grammatik, Ursinus Regnebog, Krøyers naturhistoriske Læsebog (1de Udg.), Rosfeds fragmentariske Historie, Allens Danmarks Historie, Munthes Geographi ved Velschow, et Atlas.

I Cl. Borrings Manuel (6te Udg.), Campes tyske Robinson, Meyers tyske Grammatik, Herstebs mindre Bibelhistorie, Luthers Catechisme, en Bibelhistorie, en Psalmebog, Molbechs danske Læsebog, Bojesens danske Grammatik, Ursinus Regnebog, Strøms naturhistoriske Læsebog 1ste og 2det Hefte, Rosfeds fragmentariske Historie, Jørgensen's lille Geographi, et Atlas.

Skolens Fester og Høitideligheder.

Den aarlige Translocation ved Skoleaarets Begyndelse, der holdtes den 2den September, indledes og sluttedes med en af Skolens Syngelærer arrangeret Cantate, hvortil Overlærer Oftermann havde forfattet efterstaaende Text:

For Talen.

Chor.

Herre! o hør disse barnlige Stemmer!
 Du, som er Kraftens og Wiisdommens Land,
 Skjænk af den Rigdom, Din Kjærlighed gjemmer,
 Kraft i de svage
 Barndommens Dage,
 At vi maa føle Din ledende Haand.

Quartet.

Strid og Meie,
 Maae vi døie
 Om vor Land i Tidens Gjylde modnes skal:
 Spiren, som blev Landen givet,
 Skaber først sin Frugt i Livet,
 Naar med Dnhu vi den pleie,
 Gjør til Gie
 Den os her betro'de, skjenne
 Arvepart.
 Himlen vil kun den belønne,
 Som ei Landens Kraft har spart.

Terzet.

Sædetiden er forhaanden,
 Da man til sin Gjerning gaaer;
 Hvad i Ungdom nemmer Landen,
 Bliver Frugt i Mandoms Aar.

Men er Børnesjælens Himmel,
 Lys og klar og ætherblaa,
 Og den store Gjenstands-Brimmel
 Kraftigt tegner sig derpaa.

Hvert et Billede, den bevarer,
 Er et Lys for Mandens Fod,
 Er en Hjælp i Livets Farer,
 Er en Trøst for faldet Mod.

Ungdoms Mar jo sviinde fage,
 Hold dem fast ved ærlig Flid!
 Ungdoms Tid er Fredens Dage,
 Fredens Dage Arbeids-Tid.

Solo.

Fredens Dage svandt med Jrens Brud,
 Brodres Blod har Baarens Blomster vandet,
 Livinden brast i bittere Saarer ud,
 Mandens dybe Suk gif over Landet,
 Blegued' Rosen og paa Drengens Kind,
 Da han faae den dybe Landesmerte.
 Ungdoms-Mod g'fer stakket Sorg i Sind —
 Sorgen findes, hvor der slaarer et Hjerte;
 Tunge Slag mod Jordens Indre gaac,
 Stødet mærkes i den mindste Braa.

Chor.

Den Gud, som Lægedom beredt
 Har for de største Bunder,
 Som tit har Glædens Straaler spredt
 Ved et uventet Under,
 Har Børnets Sind gjort modig-let,
 Modtageligt for Sandt og Ret,
 Og lærnemt til at fatte
 De skjønneste Lærdoms Skatte.

Gid Handen villigt aabne sig
 For Sandheds rene Straaler,
 At Lys og Varme rundelg
 Velsignelsen tilmaaler.
 Som Jordens hulde Moderkjød
 Ved Foraarsjolenes første Gled,
 Den Sædekornet gjemme
 For kraftig Vært at fremme!

Efter Talem.

Chor.

Herre! o hør disse barnlige Stemmer!
 Alt, hvad der lever, jo lever i Dig:
 Jorden et Støv i sit Indre ei gjemmer,
 Hvor man ei finder,
 Hvad der os minder
 Gvigt om Kræfternes Virken i Dig.

Herre! o styrk disse barnlige Kræfter!
 Sandhedens Lys og Bestræbelsens Held
 Skjænk Du Klænderne, stræbende efter
 Sandhed at finde,
 Frelsen at vinde
 I Din velsignende Kjærligheds Væld.

Ved denne Leilighed holdt Adjunkt Michélieu følgende Tale:

Et Aar er henrundet, siden Skolen sidst indbød os til et Møde paa dette Sted i den samme Anledning, som nu seer os forsamlede — et Aar er henrundet i den stille Virksomhed, som her er anvist os til vor daglige Gjerning. Jeg siger: stille Virksomhed; thi der gives Gjærninger, som Nygtet bærer vide over Land og forkynder med tusinde Tunger, saa

at de gjøre Opmærksomhed og ere Gjenstand for Manges Opmærksomhed og give Anledning til megen Tale; men der er ogsaa en Gjerning, som efter sin Natur ikke kan drage Manges Blik paa sig, fordi den fuldbyrdes i Stillehed og finder den Deeltagelse, den kan kræve og vente, i en indskrænket Krets. En saadan Gjerning er ogsaa den, som fuldbyrdes inden Skolens Vægge; vort daglige Arbejde herinde er en stille Gjerning; thi vel skal Skolen forberede til Deeltagelse i Livets travle Færden, og den skal paa mange Maader indvie Mennesket i alt Det, som Menneskeligt er; men denne Forberedelse og Indvielse kræver Stillehed; her skulle de Sædeforn fremspire og opvæktes, som siden skulle bære Frugt. Dette er Skolens stille Gjerning, som netop derved er os vigtig og dyrebær, at den er en System med det Høieste og Herligste, hvortil Menneskeaaften kan hæve sig, — ja! at den er en aandelig Gjerning. — Og naar da Skolen afflutter eet Aar af sin Virksomhed og bereder sig til at begynde et nyt, da er det vel saare naturligt, om vi dvæle nogle Diebliske ved Betragtninger, som netop dette Dieblisk maa fremfalde hos os; det er vel saare naturligt, om vi med Sjælens Alvor vente os til at betænke, hvilken Gjerning vi her skulle fuldførme. Og idet min Tanke nærmest vender sig til Eder, I Unge! som denne Skole kalder sine Fosterbørn, — I, hvis aandelige Fremgang i Bindsom og Kundskab her skal fremmes, da er det mit Ønske at kunne tale et Ord, som kunde stille det levende frem for Eders Sjæls Dø, hvad det er, I her skulle søge, og hvad det er, I her skulle gjøre. Men idet jeg stræber at falde disse Betragtninger frem for Eder, vil jeg knytte det, jeg derom kan have at sige, til et Ord af den hellige Skrift, idet jeg vil give Eder at betænke, at „hvad et Menneske saar, det skal han ogsaa høste.“

„Hvad et Menneske saae, det skal han ogsaa høste.“ De fleste af Eder kjende disse hellige Ord. Apostelen Paulus udtaler i dem en Formaning til en kristelig Menighed, som han foreholder, at som Arbejdet er, saaledes er Frugten, som Gjerningen er, saaledes er Betsignelsen. Og dette gælder først og fremmest og i den høieste Betydning, naar vi tale om det Arbejde og den Stræben, hvorved et Menneske søger for sit evige Vel og for sin Sjæls Frelse; men det Samme gælder ogsaa om den Gjerning, som er givet Mennesket at fuldbyrde her i det jordiske Liv; det gælder ogsaa om Eder, mine unge Venner! og om Eders Gjerning i denne Skole. Hved I her saae, det skulle I vissefeligens ogsaa høste.

I vide Alle, at det kun er for en vis Tid, kortere eller længere, at Skolen kalder Eder herhid for at modtage Lærdom og Kundskab. Mogle af Eder see den Tid som nær forestaaende, da I skulle drage bort herfra, — Andre byde vi idag for første Gang velkomne herinde. Men om end de Nar, I skulle tilbringe her, ere flere eller færre: Et er dog vist, at der skal komme den Tid, da Eders Plads ikke længer skal være her, da andre Steder og andre Gjerninger skulle vinke Eder: — der skal komme den Tid, da I skulle høste, hvad I her have saact. Stiller Eder dette for Die! Glemmer ikke, at der er sat Eder et Maal, som I her i Skolen skulle naae, dersom vi skulle kunne sende Eder bort herfra med Glæde og Haab — med den Glæde, at I her have udrettet, hvad der var givet Eder at udrette — og med det Haab, at I derved ville være dygtiggjorte til at opnaae ogsaa de høiere Maal, som Livet senere vil byde Eder at stræbe efter. Thi hvordan end den Stilling vil blive, i hvilken I senere skulle indtræde; og hvordan end de Vilkaar ville blive, under hvilke I skulle virke: altid kunne I dog vide dette, at

der vil kræves langt Mere af Eder, end vi kunne kræve, og at I ville faae langt flere og langt større Vanskeligheder at befjæmpe, end de ere, der kunne møde Eder her. Skolen kræver, at I skulle modtage; Livet vil kræve, at I skulle virke selvstændig; Skolen tilbyder Eder mangfoldige Hjælpe-midler til at naae det Maal, den sætter for Eders Stræben; i Livet ville I selv komme til at afgjøre, ikke blot hvad I ville, men ogsaa, hvorledes I skulle opnaae det; Skolen stræber at udruste Eder med mangesidig Dygtighed; Livet vil kræve af Eder, at I skulle vite at anvende det, som I have lært at forstaae. I denne Betydning siger ogsaa et gammelt Ord: Vi lære for Livet, ikke for Skolen. Og naar dette er saaledes, da kunne I vist ogsaa indsee, at Ungdommen med Rette er at kalde Udsædens Tid, fordi den har en saadan Betydning for det følgende Liv, at hvad der i Ungdommen er opnaaet, bærer sin Frugt rigelig i de Aar, som følge efter, og hvad der i Ungdommen er forsomt, det indhentes i den følgende Tid saare vanskelig og saare usfuldkomment. Derfor skulle I stræbe i Eders Skoletid at gjøre en saadan Udsæd, at I deraf kunne høste glade Frugter, naar de Aar komme, som vi pleie at kalde de modne; I skulle stræbe at tilegne Eder den Sjælens Modenhed, der er lige langt fra den slaviske Tilbedelse af det Forældede, blot fordi det har gammel Bane og gammelt Misbrug at støtte sig til, — og lige saa langt fra den umodne og selvkløge Ubesindighed, der vil domme, hvad den ikke forstaaer, — fuldkaste, hvad den ikke kan erstatte, — nedbryde, hvad den ikke kan opbygge. Til at kunne forstaae og bedømme Livets forskjellige Forhold, og til at kunne finde sig tilrette deri hører en Intsigts, som maa været forenet med Grundighed og Dygtighed, — og til at kunne virke med Held i hvillensomhelst

Stilling horer en ægte Dannelse, som uden at prunke med forfængelig Glimmer ved at stille Skallen fra Kjærnen, det nægte Metal fra det rene Guld. Til saadan ægte Dannelse og Dygtighed skulle I lægge Grunden i Eders Ungdomskaar, og paa den Grundvold, der er lagt, skulle I siden bygge videre. Derfor kalder jeg Eders Skolegang en Udsædens Tid; thi det skal ogsaa opfyldes paa Eder, at „hvad et Menneske saarer, det skal han ogsaa høste.“

Men dersom vi alene betragtede denne Side af Sagen, vilde det jo synes, som om man skulde ansee Ungdommens Tid og de Aar, der hengaae med at erhverve sig Kundskabens Skatte, for en fattig og glædeløs Tid, der kun kunde udholdes ved Tanken om, at det dog engang vilde blive bedre, — engang i Fremtiden, naar Høstens Tid endelig kom. En saadan Betragtning indeholder en sorgelig Misforstaaelse, og dog er den maaffee ikke ganske sjelden. Men det gaaer sandelig slet ikke an saaledes at ville adskille Arbejde fra Hvile, Virksomhed fra Velsignelse, Udsæd fra Høst. Der er ingen Dag i et Menneskes Liv, som ikke skal være en Udsædens Tid; men der er heller ingen Dag, som ikke skal have Høstens Glæde. Vistnok er det sandt og vist og vi hverken kunne eller ville fordolge det, at Veien til Videnskabs og Kundskabs Helligdomme er lang og besværlig og kraver fortsat og stadig Anstrængelse; men paa den anden Side bærer ogsaa det Arbejde, som sigter til Aandens Udvikling og Dannelse, sin store Løn i sig selv, og Kundskabens og Indsigtens Skatte bære hurtige og rige Renter. Denne Sandhed skulle ogsaa I erkende allerede i Eders Skolegang, naar I arbejde med den rette Vyst og det rette Sind; da skulle I visstelig fornemme, at den gode Udsæd ikke længe vil lade vente paa sin Høst. Men denne Erfaring gjøres ogsaa kun af dem,

som arbejde med det rette Sind, det vil sige, med det glade Mod, som ikke lader sig affrætte af en modende Hindring — med den Udholdenhed, som veed at overvinde den, — og med det frie og freidige Sind, der glæder sig ved at have overvundet den. Thi dersom Nogen gjør sin Pligt, men gjør den med et uvilligt og fortrædeligt Sind, da har han kun gjort den halvt. Men den, som arbejder med Lyst, arbejder dobbelt, og han fornemmer Høstens Glæde under Arbeidets Alvor og Moie.

Men Eders Arbeide, mine unge Venner! vil ikke kunne have den rette Fremgang, eller bringe Eder nogen ret Glæde og Betsignelse, dersom I ikke arbejde med et fromt og christeligt Sind. Thi om end et Menneſke samlede sig al Wiisdoms Skatte og øste af den jordiske Kundſkabs herlige Kilder, — men manglede den fromme Bantro, der ene giver Fryd og Fred og Hjertensglæde, og aabner Adgang til Guds Rige — en Saadan vilde jeg ligne ved en Frugt, skøn og herlig at see til; men i det Indre gnavede enOrm og arbeidede paa Tilintetgjørelsens Gjerning og Frugten fordærvedes hurtig. Den jordiske Kundſkab alene kan vel gjøre et Menneſke rigt og anseet og mægtigt, men kan ikke gjøre ham lykkelig, — den kan vel bringe ham vidt frem i Verden, men giver ham ingen indre Fred. Derfor siger ogsaa den hellige Skrift, at Gudsfrygt er Begyndelsen til Wiisdom. O! begynder ogsaa I derfra. Man siger, at et Menneſkes Tro er en Sag mellem Gud og ham selv, og dette er baade vist og sandt, og derfor skulle vi vogte os for at domme Nogen; men Bantro det er en slem Sag at have med den Alvidende; vogter Eder derfor! Bantro — det er Sjælens værste Ureenhed og Gift og Ferdærvelse. Derfor siger jeg: vogter Eder derfor! Og naar I da gaae herop til denne Skole til Eders daglige

Gjærning, da er der Noget, som I skulle medbringe, hvis I ikke hellere skulde være blevne borte: det er et villigt Sind, som gjerne vil arbejde, — et trofast og ærligt Sind, som ikke bliver træt — og et fromt Sind, som elsker det Gode og holder sig langt borte fra alt Ondt. Dersom I komme til os med dette smukke Sindelag, da kunne I troe mine Ord, at I baade skulle komme og gaae med Glæde; thi da skal Eders Gjærning være velsignet, saa at I arbejde ikke blot for Skolen, men for Livet, — ikke blot for det jordiske Liv, men ogsaa for det evige. Og det skal være Eder vitterligt af egen Erfaring, at „hvad et Menneſte ſaaer, det ſkal han ogsaa høſte.“

Guds Belsignelse være med denne Skole og med den Gjærning, som ſkeer herinde. Guds Belsignelse være med vor Konge og hans Huus. Herren holde ſin beſkjærmende Haand over vort Fædreland og tilintetgjøre de onde Raad, ſom troloſt Forræderi har opspundet og fremmed Vold hjulpet til at udføre. Vi give vor Sag i Herrens Haand; han er vor Hjælper; han være med os i alle Ting!

Hertil feiede Rector, efter Dplæsningen af Examens Udfald og Beſtendtgjørelſen af Translocationen, følgende Ord:

I det jeg bringer Disciplenes Tak til Lærerne, og vor, Lærernes, Tak til enhver Discipel, ſom har glædet os ved god Dpførsel og redelig Stræben, opſende vi vore Bønner til ham, fra hvem enhver god Gjærning og enhver fuldkommen Gjærning kommer. Vi have ofte før fra dette Sted bedet til ham for Konge og Fædreland, og naar vi i Dag gjentage vore Bønner, ſaaer dette ved Diebliffets Vilkaar en dybere Betydning, en Betydning ſom ſikkerligen føles og fattes af

Enhver, selv den yngste, af dem som ere her tilstede. Gud velsigne og bevare Kongen og hans Raad til at løse den svære Opgave, som Tidens tunge Medfør har forelagt dem, saaledes at det bliver til Held og Velsignelse for vort kære Fædreland. Han kausse Forrædernes og Meenedernes Raad og lade dem høste Lon efter den Sæd, de have udsaaet. Thi det vide vi, at Vogn og Meened, Forræderi og Oprør ogsaa bærer sin Frugt, og den er Skændsel og Vanære for Samtid og Fremtid. De have besudlet deres Ridder skjold med Mletter, der aldrig vilde kunne udvættes, saalænge der er Forskjel paa Sandhed og Vogn, om end Bøddelen tusinde Gange sonderbryder det og brænder det til Aske og spredter den til Verdens 4 Hjørner; thi dog vil Verden erindre hvad de have øvet og knyttet Forrædernavnet til deres Minde. Hvergang deres ufødte Slægter træde frem for det Sted, hvor deres Skjold hang i Baabehallen blandt ærlige og hæderlige Mænds, skal Faderen pege paa det tomme Sted og sige til sin Son: dette er til Minde om en Landsforræder; og en retfærdig Gud skal paa hvin Dag forelægge dem de sorte Blade af deres Regnskabsbog, og kræve af dem alt det Blod, der er rundet, kræve af dem de Taarer som Forældre og Hustruer og Brude have fældet for Krigens blodige Dffre — og de skulle bæve og sonderknuste synke i Stovet. Dette er Voguens og Syndens Frugt!

Den almægtige Gud tage i sin Baretægt Danmarks Sømmel, der have kæmpet med Vre mod tidobbelt Overmagt. Han gyde sin Balsom i de Saar som bløde og afstørre de Taarer som rinde for de Kjære, som saamange have mistet paa Krigens blodige Mark; han skænke de Sorgende Trost og Styrke til at bæve med Taalmod det tunge Dffer. Han lade Danmark fremstaae forynget og kraftigt af den ulige

Kamp, og velsigne enhver Mand, hoi eller lav, i sin lovlige Bestilling og ærlige Stræben. Han lade alle gode Kræfter trives og udvikles, og finde et heldbringende Maal for deres Virksomhed. Han skænke ogsaa vor Stræben sin Velsignelse, at Skolen maa opdrage dygtige og retsindige Fostersønner, der engang kunne kæmpe med Ære som jevnbyrdige i de Rækker, der danne en tæt Phalanx til Forsvar for Ret og for Sandhed. Han lade det kjendes ogsaa paa os, at enhver ærlig og redelig Stræben har sin Løn, og Alt hvad der lever og rores og aander, lever i ham, i ham alene. Amen!

Andre Fester af mere privat Natur have været det aarlige Skolebal d. 21. November, en dramatisk Forestilling strax efter Zuleferien, der blev gjentaget 8 Dage senere i et veldædigt Diemed, og en Skovtour til Eremitagen den 25de Juni. Rector og Lærere deltog som sædvanligt ved disse Leiligheder i Ungdommens Glæder.

Schema over den offentlige Examen i Frederiksborg lærde Skole i Aaret 1849.

Tirsdagen den 24 Juli.

Kl. 8.	VI og V Cl. latin'sk Stil, IV—I Cl. dansk Stil.	Ko. Ro. Lev.
" 12.	IV—I Cl. mathematiskke Opgaver og Regning.	La. D. Reinh.
" 3.	VI og V Cl. dansk Stil.	Ko. Ro. Lev.
" 5.	IV og III Cl. latin'sk Stil.	Reinh. Be.

Onsdagen den 25 Juli.

- kl. 8. VI Cl. Latin. D. Keinh. F.
 „ 12. V Cl. Fransk og III Cl. Latin. Bo. Lev. F.
 „ 5. I og II Cl. Tydsk. Lev. Lo. F.
 „ 8. I og II Cl. Religion. Rich. Ko. Bo.
 „ 12. IV Cl. Naturhistorie. Rich. Lo. La.
 „ 3. VI og V Cl. mathematistfe Dpgaver. La. D. Keinh.

Torsdagen den 26 Juli.

- kl. 8. VI Cl. Græsk. D. Lev. F.
 „ 12. IV Cl. Latin. D. Lev. F.
 „ 5. IV Cl. Historie og Geographi. Keinh. Ko. F.
 „ 8. I og II Cl. Historie og Geographi. Lo. Ko. Bo.
 „ 12. V og III Cl. Religion. Rich. Ko. Bo.
 „ 5. V og III Cl. Naturhistorie. Rich. Lo. La.

Fredagen den 27 Juli.

- kl. 8. IV Cl. Fransk og Tydsk. Bo. Lo. F.
 „ 12. V Cl. Latin og Græsk. Keinh. D. F.
 „ 5. V og III Cl. Tydsk. Lo. Lev. F.
 „ 8. VI Cl. Mathematisk. La. D. Keinh.
 „ 12. IV Cl. Religion. Rich. Ko. Bo.
 „ 5. VI. Cl. Physik. La. D. Rich.

Lørdagen den 28 Juli.

- kl. 8. VI Cl. Fransk og Tydsk. Bo. Lo. F.
 „ 12. I og II Cl. Dansk. Lev. Keinh. F.
 „ 5. III—I Cl. Fransk. Bo. Lev. F.
 „ 8. V og III Cl. Mathematisk. La. D. Keinh.
 „ 12. VI Cl. Religion. Rich. Ko. Bo.
 „ 5. VI Cl. Naturhistorie. Rich. Lo. La.

Mandagen den 30 Juli.

- Kl. 8. VI Cl. Historie og Geographi. Ko. Lev. F.
 " 12. V og III Cl. Historie og Geographi. Ko. Lv. F.
 " 5. IV Cl. Græsk. Keinh. Lev. F.
 " 8. II og I Naturhistorie. Mich. Lv. La.
 " 12. IV Cl. Mathematik. La. D. Keinh.
 " 5. VI Cl. Hebraisk. Ko. D. Be.

Tiden til Afgangseramen (2den Deel for VII Cl., 1ste Deel for de Disciple som have været 2 Aar i VI Cl.) er endnu ikke bestemt. Den skal anordningsmæssigt holdes i September Maaned, og man vil bestræbe sig for, saasnart Tiden er bestemt, da at bringe det til offentlig Kundskab.

Tirsdagen den 31 Juli, til en Tid som nærmere vil blive bestemt, bekendtgjøres Examens Udfald for Disciple. Loverdagen den 1 September Kl. 8 holdes Prøven over de nyannæmte Disciple. Mandagen den 3 September Kl. 10 foretages Translocationen og Tirsdagen den 4 September tager Underviisningen for det nye Skoleaar sin Begyndelse.

Disciplenes Fædre og Børgere samt andre Skolens Velnydere indbydes herved til at bære den mundtlige Examen og Translocationen samt Afgangseramen med deres Nærværelse.

Frederiksborg den 1 Juli 1849.

H. M. Flemmer.

1849.